Verbatim records

XIII Riigikogu, VII Istungjärk, Täiskogu korraline istung

Thursday, 15.02.2018, 10:00

Edited

10:00 Istungi rakendamine
1. 10:04 Riigikogu otsuse "Riigikohtu liikme Indrek Koolmeistri kohtunikuametist vabastamine" eelnõu (579 OE) esimene lugemine
2. 10:20 Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (551 SE) esimene lugemine
3. 12:05 Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (555 SE) esimene lugemine

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Enn Eesmaa
Austatud Riigikogu! Alustame täiskogu VII istungjärgu 5. töönädala neljapäevast istungit. Nüüd on võimalik üle anda eelnõusid ja arupärimisi. Palun, Monika Haukanõmm!

10:01 Monika Haukanõmm
Tere hommikust, head Riigikogu liikmed! Annan Eesti Vabaerakonna fraktsiooni nimel üle arupärimise justiitsminister Urmas Reinsalule. See on seotud tasuta riigi õigusabi korraldamisega, mille üle lahvatas eelmisel nädalal arutelu meedias. Ka eelmise nädala infotunnis oli küsimusi sellel teemal. Nimelt võtsime me eelmise aasta viimastel päevadel vastu riigi õigusabi seaduse, täpsemalt 28. detsembril. Lausa kosmilise kiirusega jõuti peale seadusmuudatuste tegemist võtta vastu justiitsministri määrus ja käskkiri ning kuulutada välja ka konkurss, mis lõppes juba 12. veebruaril. Selle tulemusena oleme jõudnud olukorda, kus kolmeaastane 2,2 miljoni eurone leping on läinud sellise teenuseosutaja kätte, kes on pehmelt öeldes kahtlane.
Murelikuks teeb veel see, kui me vaatame, kellel on õigus tasuta riigi õigusabile. See on mõeldud kõigile elanikele, kes saavad kuni 1,5-kordset miinimumsissetulekut. Sihtgrupp on seega 500 000 inimest. Ja kui ühe aasta lepingumaht on 760 000, siis peaks teenust osutama justkui 1,52 euro eest. Tegelikult eksitakse ka sõnastusega "tasuta õigusabi", sest see õigusabi ei ole tasuta. Esimesed kaks tundi on küll tasuta, aga inimene peab veel nagunii maksma 5 eurot lepingutasu. Miks ei korraldatud siiski riigihanget, vaid viidi läbi avalik konkurss? Nii et küsimusi on rohkem kui üks ja ootame justiitsministrilt vastuseid. Aitäh!

10:03 Aseesimees Enn Eesmaa
Olen juhatuse nimel vastu võtnud ühe arupärimise. Riigikogu juhatus käitub sellega nii, nagu tavaks on, st vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seadusele. Head kolleegid, kohaloleku kontroll, palun!
Kohaloleku kontroll
Istungist võtab osa 77 rahvasaadikut.

---

1. 10:04 Riigikogu otsuse "Riigikohtu liikme Indrek Koolmeistri kohtunikuametist vabastamine" eelnõu (579 OE) esimene lugemine

10:04 Aseesimees Enn Eesmaa
Tänane esimene päevakorrapunkt: Riigikohtu esimehe Priit Pikamäe esitatud Riigikogu otsuse "Riigikohtu liikme Indrek Koolmeistri kohtunikuametist vabastamine" eelnõu 579 esimene lugemine.

Kutsun siia ettekandjaks põhiseaduskomisjoni aseesimehe Jüri Adamsi. Nii kaua, kuni ta tuleb mikrofoni juurde, tuletan teile meelde, kuidas me seda otsuse eelnõu menetleme. Kõigepealt on juhtivkomisjoni esindaja ettekanne kuni 20 minutit ja siis on küsimused ettekandjale. Iga Riigikogu liige saab esitada ühe suulise küsimuse. Seejärel on läbirääkimised, kus saavad sõna võtta fraktsioonide esindajad. Kolleeg Jüri Adams, palun!

10:04 Jüri Adams

Härra istungi juhataja! Lugupeetud rahvaesindajad! Riigikohtunik Indrek Koolmeister on esitanud pensionile mineku avalduse, kuna ta on jõudnud sellesse ikka, mis on ette nähtud riigikohtunikule, üldse kohtunikule kohtunikutöö lõpetamiseks ja pensionile minekuks. Kehtiva seaduse järgi on see praegu 68. eluaasta, millest alates on põhimõtteliselt võimalik kohtunikuna töötamist veel 2 + 2 aastat pikendada.
Indrek Koolmeister on olnud riigikohtunik alates 2003. aastast. Enne seda tegutses ta põhiliselt vandeadvokaadina omaenda nime kandvas advokaadibüroos. Peale selle on ta olnud professor Tartu Ülikoolis. Samuti on ta haldusõiguse õpiku üks autoritest. Tema on üks nendest meestest, kes on kujundanud praeguse Eesti haldusõiguse. Riigikohtus tegutses ta samuti halduskolleegiumis.
See protseduur, mida me oleme kohustatud läbi viima, on üsna arhailine. Sellel on ajaloolised põhjused, ilmselt 19. sajandist, aga võib-olla ka 18. sajandist. Tollaste kogemuste põhjal tekkis arusaam, et kohtuniku sõltumatus on paremini tagatud, kui talle ei ole võimalik avaldada survet lahkuda kohtunikuametist vastu tema tahtmist. Ma ei tea, et meil Eestis oleks kunagi ajaloos ühtegi sellist kogemust olnud, kuid nii see asi praegu on. Ma kohtusin härra Koolmeistriga hiljaaegu isiklikult ja küsisin, ega tal ei ole midagi kaevata, ega teda ei sunnita vastu tahtmist ametist lahkuma. Ta kinnitas mulle, et nii see ei ole. Ja ma ei ole ka kuskilt mujalt, kelleltki teiselt selliseid väiteid kuulnud. Ma arvan, et meil oleks põhjust härra Koolmeistri soov rahuldada.

10:07 Aseesimees Enn Eesmaa

Teile on ka küsimusi. Palun, Arto Aas!

10:07 Arto Aas

Aitäh! Hea ettekandja, mis juhtub, kui Riigikogu ei võta seda otsust vastu, ei vabasta teda ametist? Kas meil on võimalik Eesti riigis sundida inimest tööl edasi käima, kuigi ta tahaks pensionile minna?

10:08 Jüri Adams

Ma tõesti ei tea, mis siis juhtub, sellepärast et niisugust praktikat ei ole kunagi olnud. Ja ilmselt ei ole ei mul, teil ega kellelgi teisel mõtet hakata üldse teoretiseerima. Kui selline kogemus kunagi tuleb, siis istume maha, paneme pead kokku ja mõtleme, mis edasi teha.

10:08 Aseesimees Enn Eesmaa

Riigikogu traditsioonide kohaselt esitab põhiseaduskomisjon tõenäoliselt üsna varsti uue otsuse eelnõu. Helmut Hallemaa.

10:08 Helmut Hallemaa

Aitäh, eesistuja! Hea kolleeg komisjonist! Mulle väga meeldib Arto mõtteviis ja tegelikult me komisjonis selle üle ka diskuteerisime. Sa ise olid see, kes seal ütles, et ilmselt oleks mõistlik selles osas seadust muuta, et need elust enesest tulevad vabastamised ei peaks Riigikogu eest läbi käima. Ole hea ja kommenteeri seda ka siin.

10:08 Jüri Adams

Ma osalt juba andsin oma kommentaari. Minu arvates on see üks neid kogemusi demokraatliku riigikorra ja ühiskonna väljakujunemisel, mis saadi ammu enne seda, kui eesti rahvas asus oma iseseisva riigi ülesehitamise teele. Ma ei tunne seda valdkonda väga. Me oleme selle põhimõtte üle võtnud ja minu andmetel ei ole meil seni probleeme olnud. Samal ajal ei ole see meile ka liiga koormav olnud – me võime seda edasi teha. Ilmselt on selle taga rahvusvaheline kogemuste pagas, et niimoodi on parem kohtunikku ametist vabastada kui mingisugusel teisel moel.

10:09 Aseesimees Enn Eesmaa
Helir-Valdor Seeder.

10:09 Helir-Valdor Seeder
Aitäh! Arto Aasa küsimusele vastates te ütlesite, et ei tea, mis juhtub, kui Riigikogu teda ametist ei vabasta, et siis peab hakkama mõtlema. Praktika on tõe kriteerium. Kas põhiseaduskomisjonis ei tehtud ettepanekut, et teeme selle lahenduse saamiseks praktikas läbi ja tulevikus otsustame, kas seda vabastamist on sellisel kujul vaja? Vaatame, mis edasi saab. Teeme selle praktikas läbi!

10:10 Jüri Adams
Ka nii võiks ju proovida, aga riigi elu ei tule ilmselt n-ö naljaviluks korraldada. Eksperimentide korraldamise meetod ei ole õige tee, kuidas seda praktikat kujundada. Ma väljendasin siin rohkem enda filosoofiat. See oli ka põhiseaduse koostamise ajal üsna oluline ja debateeritud teema, et kui palju tuleb riigis kulutada aega, jõudu, energiat ja raha teoreetiliste küsimuste läbiarutamiseks, kui ei ole ilmnenud praktilist vajadust. Mina olen natukene äärmuslikult sellise koolkonna esindaja, kes arvab, et neid küsimusi ei tuleks arutada. See on praegu ka meie kohtute põhiseaduslikkuse järelevalve üks oluline printsiip, et me kohtutes ei aruta teoreetilisi küsimusi. Nad arutavad ainult mingisugusest konkreetsest elulisest olukorrast lähtuvaid küsimusi.

10:11 Aseesimees Enn Eesmaa
Mart Nutt.

10:11 Mart Nutt
Härra juhataja! Kõige olulisem on riigi funktsioneerimise seisukohalt see, et institutsioonid on järjepidevad, et institutsionaalne järjepidevus ei katke. Täidesaatva võimu puhul on maailmas olnud selliseid olukordi, kus näiteks valitsus soovib ametist tagasi astuda, aga riigipea ei vabasta teda ametist, kuna uut valitsust ei ole võimalik moodustada ja tekiks olukord, kus valitsust ei ole. Kohtunike puhul on olukord natuke teistsugune, küll aga on oluline see, et kohtu töö ei seiskuks seetõttu, et kohtunikke ei ole. Ma arvan, et kohtunik, kes soovib pensionile minna, peaks saama seda teha ilma parlamendi otsuseta, aga see otsus ei tohiks jõustuda enne, kui uus kohtunik on ametisse nimetatud. Mida sa sellest mõttekäigust arvad?

10:12 Jüri Adams
See on üks võimalus ja ilmselt on maailmas mitmesuguseid praktikaid. Oletatavasti on ka riike, kus lastakse kohtunikkonnal töötada peaaegu vanadusnõtruseni või seni, kuni isiklikult avaldatakse soovi lahkuda. Meil on praegu selline traditsioon ja ma ei näe, et see oleks kuidagi oluliselt halvem. Aga, härra Nutt, teie küsimuses oli täiesti õige see viide, et siin ei ole sarnasust ega analoogiat mitmesuguste muude ametist lahkumistega. Kohtumõistmise töö ei jää sellepärast tegemata, kui mõni üksik kohtunik kaob – kas tal juhtub midagi tervisega või läheb ta ära pensionile. Kohtunikke on palju ja need, kes jätkavad kohtunikutööd, võtavad pooleliolevad asjad üle.

10:13 Aseesimees Enn Eesmaa
Peeter Ernits.

10:13 Peeter Ernits
Hea juhataja! Hea ettekandja! Küsin edasi Mart Nuti küsimusest lähtudes. Kui sellise kaliibriga haldusõiguse guru läheb pensionile – väidetavalt küll omal initsiatiivil –, siis kas on tagatud järjepidevus? Kas selle koha peale on meil vähemalt sama tasemega kohtunik juba olemas? Ja kui palju selliseid oma ala tippe hakkab lähiajal veel pensionile minema, kelle puhul me peame arutama, kas neid lasta pensionile või mitte?

10:14 Jüri Adams
Seaduse järgi on seatud riigikohtunike arvu ülempiir, millest rohkem riigikohtunikke olla ei tohi. See arv on meil praegu 19. Neid inimesi, kes said riigikohtunikeks esimeses järjekorras, kui Riigikohus 1993.

aastal taastati, on üsna vähe järele jäänud. Praegu on juba noorem põlvkond asemel. Kui see härra Koolmeistri riigikohtuniku koht nüüd vakantseks jääb, siis päris kindlasti tuleb Riigikohtu esimees härra Pikamäe varsti meie juurde ja esitab oma kandidaadi, keda võiks riigikohtunikuks määrata.
Meie ees seisab palju küsimusi. Üks on see, et me peaksime mõtlema, kas ei oleks aeg ka Eestis muuta riigikohtunike valimise põhimõtteid. Noores Eesti riigis praktiseeriti seda, et väga paljud inimesed, kellel ei olnud praktilist kohtunikutöö kogemust, said riigikohtunikuks. Nad olid enamasti kas vastava õigusharu asjatundjad või õppejõud. See on maailmas üsna ebatavaline. Tavaliselt saadakse riigikohtunikuks pärast aastakümneid kestnud kohtunikukarjääri, kui esimese astme kohtuniku ametist on jõutud teise astme kohtuniku ametisse ja seal silma paistetud. Ütleksin, et Eesti Riigikohtu koosseis on praegu selles mõttes mittetüüpiline või ebatavaline.

10:16 Aseesimees Enn Eesmaa
Kristen Michal.

10:16 Kristen Michal
Aitäh, hea juhataja! Hea ettekandja! See on põnev debatt, mida võiks kindlasti jätkata, ja teie vastused on väga huvitavad. Aga ma küsin, milline on põhiseaduskomisjoni hoiak selle eelnõu suhtes. Eelnevast jutust ei tulnud välja, kas põhiseaduskomisjon otsustas seda eelnõu toetada ja millised olid muud menetluslikud otsused.

10:17 Jüri Adams
Ma palun väga vabandust! Ma kujutasin ette, et meil on mingi telepaatiline side, et te mõistate ilma minu ütlemiseta, et põhiseaduskomisjon palub seda eelnõu toetada ja anda härra Koolmeistrile võimalus pensionile minna.

10:17 Aseesimees Enn Eesmaa
Istungi juhatajaga see telepaatiline side töötab, mul on see otsus siin juba kirjalikult. Peeter Ernits, esitada saab ühe suulise küsimuse, küll aga on fraktsioonide esindajail nüüd võimalik alustada läbirääkimisi. Seda soovi ei ole. Juhtivkomisjoni ettepanek on tõepoolest viia läbi eelnõu 579 lõpphääletus ja asume seda ette valmistama.
Austatud Riigikogu, panen hääletusele Riigikohtu esimehe Priit Pikamäe esitatud Riigikogu otsuse "Riigikohtu liikme Indrek Koolmeistri kohtunikuametist vabastamine" eelnõu 579. Palun võtta seisukoht ja hääletada!
Hääletustulemused
Eelnõu poolt hääletas 78 rahvasaadikut, vastuolijaid ega erapooletuid ei olnud. Riigikohtu esimehe Priit Pikamäe esitatud Riigikogu otsuse "Riigikohtu liikme Indrek Koolmeistri kohtunikuametist vabastamine" eelnõu 579 on otsusena vastu võetud.

---

2. 10:20 Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (551 SE) esimene lugemine

10:20 Aseesimees Enn Eesmaa
Tänane teine päevakorrapunkt: Riigikogu liikmete Igor Gräzini, Toomas Vitsuti, Valdo Randpere, Artur Talviku, Peeter Ernitsa, Liisa Oviiri, Martin Helme ja Henn Põlluaasa algatatud kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu 551 esimene lugemine. Ettekandjana astub mikrofoni ette Igor Gräzin. Palun!

10:20 Igor Gräzin
Lugupeetud kolleegid! Esimene asi, millele ma tahan teie tähelepanu juhtida, on see, et seda eelnõu ei ole algatanud ega menetlenud mitte ükski erakond. Seda ei toeta ametlikult mitte ükski erakond ja ükski erakond pole ka selle vastu. Need inimesed, kes on siia alla kirjutanud, on seda teinud individuaalselt, väljaspool nende muid poliitilisi veendumusi.
Teine asi, mida ma tahan sissejuhatuseks nimetada, on see, et siia on alla kirjutanud seitse inimest, aga au ja ajaloo mõttes tuleb öelda, et selle eelnõu algatamise taga on terve rida inimesi, keda praegu enam

Riigikogus ei ole. Meie kohus on nende nimed nimetada: professor Rait Maruste, Lauri Vitsut – alla on kirjutanud Toomas, aga see on tema vend –, Karel Rüütli Rahvaliidust ja Jaanus Rahumägi meilt, s.o Reformierakonnast. Need olid inimesed, kes selle eelnõu kümmekond aastat tagasi algatasid. Sellel eelnõul on olnud, nagu öeldakse, keeruline lapsepõlv. Ta on mitu korda siia jõudnud, aga jäänud mitmel põhjusel lõpuni menetlemata. XII Riigikogu aeg sai ümber aastal 2015 ja siia jõudnud eelnõu langes lihtsalt menetlusest välja.
Paar sõna taustaks ja siis konkreetselt sellest eelnõust. Mitmel korral on põhiseaduskomisjon, õiguskomisjon ja ka juriidiline üldsus arutanud seda küsimust, et Eesti Vabariigi kriminaalmenetlusõigus on täiuslikkusest kaugel. Seal on lünki ja vigu. Kriminaalmenetlus küll n-ö töötab, kuid kriminaalprotsess ja kohtupidamise viis vajaksid küllaltki kapitaalset reformi. Eeskätt advokaatide ringkondadest on tulnud seisukoht, et tegelikult tuleks kriminaalmenetluse seadustik otsast lõpuni ümber kirjutada. Aga asi pole selles. Asi on selles, et seal on reaalsed vead sees.
Sellest tuleneb kolmas järeldus. Praegune ettepanek, mis toob kaasa ühe muudatuse kriminaalmenetluses, ei lahenda kõiki kriminaalmenetlusega seotud probleeme. Ja väga tähtis on see, et see ei ole mingil juhul ettekäändeks ei Justiitsministeeriumile ega ka kellelegi teisele peatada see töö, mida tehakse kriminaalmenetluse revisjoni tarbeks. See ei jäta revisjoni ära. Vastupidi, esimest korda on ühel väga paljudest revisjoni ideedest šanss jõuda seaduse tasemele.
Üks väike nüanss on veel. Kui me räägime kriminaalmenetlusega seotud asjaoludest, siis iseloomustab kas Riigikogu või meie teisi kõrgemaid võimuorganeid üks piinlik asjaolu. Elu on selline, et meil on keegi kogu aeg kohtu all. Minu teada on Riigikogus maksimaalne protsent olnud kaheksa, st 8% Riigikogust on ühel ja samal ajal kohtu all olnud. See tegi meist ühe kõige kriminaalsema organisatsiooni Eesti Vabariigis.
Milles siin üldse probleem on? Probleem on selles, et mida sa ka kriminaalmenetlusega ette ei võta, alati on võimalik öelda, et see tuleb kasuks ühele või teisele konkreetsele protsessile, et sa tahad seda kallutada kas selle või teise kasuks. Selle eelnõuga läks selles mõttes väga õnnelikult. Me andsime selle seitsmekesi sisse ja me arutasime seda õiguskomisjonis niimoodi, et otseselt pingelisi kohtuasju ei olnud. Selline asi tuli alles eile – jälle! Ühesõnaga, meil õnnestus ära tabada suhteliselt lühike õigusrahu periood. Ja ma tahan rõhutada veel ühte momenti. See eelnõu ei soosi mitte kedagi spetsiifiliselt, see soosib õiguse menetlemise viisi meie kriminaalasju arutavates kohtutes. See ei ole kellegi poolt ja see ei ole kellegi vastu – see eelnõu on koostatud õigusemõistmise hüvanguks.
Nüüd sisu juurde. Küllap te olete ajakirjanduses ja ka muidu tähele pannud, et meil on protsesse, mis venivad lubamatult kaua – aastaid! –, kusjuures nende kriminaalasjade menetlus eeluurimise korras on meil sisuliselt omaette karistuseks muutunud. Küll ajakirjandus, küll tööandja, küll ei tea kes karistavad inimest ammu enne kohut. 5. jaanuar 2018, Õhtuleht: Eesti Raudtee tagandas Fedorenko. Jutt on korruptsiooniga seotud kriminaalasjast, kus pole veel mitte midagi juhtunud, aga Eesti Raudtee juba tagandas inimese.
Selliseid asju leidub ikka ja jälle. Mõtleme nüüd selle peale, kui eeluurimisfaas – see on siis, kui kuritegu avastatakse, kui politsei uurib ja kui prokuratuur tegutsema hakkab – kestab kohutavalt kaua aega. Tegelikult tähendab see ju seda, et me karistame kõigi nende aastate jooksul inimesi, ilma et me oleks nende süü kindlaks teinud. Muide, nõukogude seriaali "Kohtumispaika ei tohi muuta" andunud vaatajana olen ma ühte meelt Gleb Žegloviga, kes ütles: "Varga koht on vanglas." See ongi nii, aga õigusriigi eripära seisneb selles, et vanglasse minnakse kohtuotsuse ja tõendite alusel.
Ma nimetan mõnda ettejuhtuvat kohtuasja, mida te teate – mitte et need oleks teistest tähtsamad vms, aga meil on nende koha pealt lihtsalt ühine infobaas Delfi, ajalehtede, mille iganes põhjal. Maadevahetuse protsess: kestis juulist 2006 kuni detsembrini 2008, kohus kuni aastani 2014 ehk põhimõtteliselt kaheksa aastat. See kuulus kilekotilugu, Meikargate: kuus kuud ilma igasuguse kohtusse jõudmiseta. Tallinna Sadam: augustist 2015 kuni aprillini 2017, nendest neli kuud oldi vanglas. Kärdla lennuõnnetus: süüdistatav piloot mõisteti õigeks, aga kohtueelne uurimine kestis kuus kuud, kusjuures ekspertiisi läbi ei viidud. Kajar Lember: alustatud 2016, tänini pole midagi juhtunud. Soop: oktoobrist 2015 kuni oktoobrini 2017, akuraatselt kaks aastat, süüdimõistev otsus tuli alles äsja. *Crème de la crème* , kõikide meie kriminaalasjade kroon Kaur Kender: detsembrist 2014 kuni maini 2016 ehk üks aasta ja viis kuud. Savisaar: 3. veebruarist 2011 kuni novembrini 2016, alles pärast seda läks kohtu alla. Soorm ehk Rakvere lugu: algas ei tea millal ja seda, mis edasi saab, ei tea keegi. Sarapuu: rohkem kui aasta ja lõppu pole näha. Ja nii edasi.
Tähendab, need on kõik asjad, kus on sisuliselt rakendatud kriminaalse iseloomuga sanktsiooni ehk

sildistamist, ilma et midagi selge oleks. Kusjuures ma tahan veel juhtida tähelepanu sellele, mis teeb selle mure väga suureks ja mida ma olen siin ka korduvalt öelnud. Meie kriminaalmenetlus on omandanud uue mõõtme ja uue toimingu. Selleks toiminguks on intervjuu ja pressikonverents. Ilma pressikonverentsi ja intervjuuta Eestis korralikku kriminaalasja ei ole.
Selle peale, et ma nimetasin need kümme lugu, võidakse öelda, et oojaa, need on ju kuulsad. On jah kuulsad, aga sellepärast ma neid kasutasingi – need on teile ka teada. Neid asju ei ole kindlasti tuhandeid, aga ma oletan, et neid on vähemalt sadu, millega venitatakse kui palju iganes ja kus teiseks pooleks on inimesed, kellest me mitte midagi ei tea: mõni väikese bensutankla omanik või vallaametnik. Me ei tea, mis asjad need on, sest nende kohta pole statistikat ja nende vastu ei tunne mingisugust huvi ka ajakirjanikud.
Milles on probleem? Kriminaalmenetluse seadustikus on öeldud, et eeluurimine peab toimuma mõistliku aja jooksul. Kõik! Tuletan meelde kuulsa Murphy tsitaadi: "Minuti kestus oleneb sellest, kummal pool peldiku ust sa oled." Mõistlik aeg näib eeluurimisalusele ja eeluurijale väga isemoodi ning mingisugust ühtset mõistlikku kriteeriumi selles mõttes olla ei saa. Kui te nüüd seda eelnõu loete, siis te näete, et siin pole sisuliselt öeldud mitte midagi muud peale selle, et taaskehtestatakse eeluurimistähtajad: kui kolme kuuga hakkama ei saa, saab eeluurimist pikendada kuuele kuule ning kui ikka üldse hakkama ei saa, siis üheksale kuule. Selle ajaga peab eeluurimine olema lõpule viidud. Ja selles ettepanekus ei ole midagi originaalset, sellised tähtajad on ka varem olnud.
Nüüd, mida oleks vaja siia juurde märkida? Et on olemas ka asjaolud, mis tähtaja kulgemise peatavad. Üks peatamise alus on see, kui kurjategija varjab ennast: ta on ära jooksnud, me ei ole teda kätte saanud, ta on sõitnud Londonisse vms, nagu need asjad meil ikka käivad. Selle aja jooksul tähtaeg ei jookse. Tähtaeg ei jookse ka siis, kui ei saada kätte mingeid olulisi tõendeid. Näiteks, kui me kirjutame Šveitsile kirja, aga Šveits ei vasta meile pool aastat, aasta või poolteist. Selle poolteise aasta jooksul tähtaeg seisab. Või kui me saadame mingisuguse asja ekspertiisi, siis see võtab aega – DNA-analüüs, külvid vms. Ekspertiisi ei saa ju kiiremini teha ja aeg seisab. Nii et reaalselt me räägime n-ö nominaalsest, otsesest uurimisajast, mille jaoks me praegu tähtaegu kehtestame.
On üks mure, mida on väljendanud ka vabariigi peaprokurör. Ta ütles väga sümpaatselt, et niipea, kui te tähtajad kehtestate, me hakkame neid täitma, selles mõttes ärge üldse muretsege – ja see tõepoolest ongi nii –, aga halduskoormus kasvab, kuna uurijal ja prokuröril tekib kohustus käia oma toimikut pikendamas. Kui kolme kuuga ei saada hakkama, siis nädal enne seda peab minema kohtusse, kus seda eeluurimistähtaega pikendatakse. Nii et halduskoormus kasvab.
Pärast seda avaldust me mõtlesime koos paari kolleegiga advokatuurist, et see halduskoormus tähendab maksimaalselt 15 minutit kirjatööd. Pikendustaotluses ei ole vaja rääkida kriminaalasjast, vaid on vaja öelda, miks tähtaega pikendatakse: no ei ole valmis jõudnud, keegi oli haige, vaat seda tõendit ei saa tõepoolest kätte jne. Ehk teiste sõnadega on see uurimist teostavale isikule, kes teab kogu selle asja seisu niikuinii peast, veerandtunniline kirjatöö. Aga ta peab olema veenev ja võimeline kohtunikule ütlema, mispärast asi sedapidi läks.
Ja viimaks veel ühest humanitaarsest momendist, misjärel ma vastan hea meelega küsimustele. Me oleme väga palju rääkinud inimõigustest ja väga palju viidanud Euroopa Inimõiguste Kohtule. Me teame paljusid õigusi – meil on õigus tööle, meil on õigus puhkusele, meil on õigus normaalsele keskkonnale, meil on õigus millele iganes –, aga me unustame ära, et on veel üks õigus, mida me harva meelde tuletame. See on õigus kohtupidamisele – isegi mitte õiglasele kohtupidamisele, mis on järgmine punkt, vaid õigus kohtupidamisele.
Aastal 1215 kehtestas Inglise kuningas John Maata briti aadlike jaoks põhimõtte, et neil on õigus nõuda: "Kohus, tule kokku, sest ma tahan sinuga rääkida." Kui me venitame aasta, kaks, kolm või neli – õiguskomisjonis tuli välja *case*, kus on venitatud kaheksa aastat –, siis me eitame põhiõigust. Jah, ma olen süüdi. Jah, ma olen kurjategija. Jah, ma olen see või teine, aga teie ülesanne on anda mulle kohus. Ma ei taha teiega rääkida, ma tahan kohtuga rääkida. See on 800 aastat vana Euroopa inimõigus, mida on kinnitanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus. Euroopa Inimõiguste Kohus ei kinnita seda mitte üksikutes kohtuasjades, seda kinnitab resolutsioon tervikuna. Seal, muide, on nimetatud erinevaid tähtaegu, kuid need on fikseeritud – eeluurimine ei tohi olla lõpmatu.
Siin ongi nüüd vastav eelnõu ning minu ettepanek ja palve on, et loeme selle ilusti lõpuni ära ja vaatame, mis edasi saab. See on ju arutamise koht. Ja mul on hea meel, et see idee on esimest korda nii kaugele jõudnud. Aitäh!

10:36 Aseesimees Enn Eesmaa
Esimese küsimuse ettekandjale esitab Valdo Randpere. Palun!

10:36 Valdo Randpere
Aitäh, lugupeetud eesistuja! Hea ettekandja! Mul on ka hea meel, et see eelnõu on siia saali jõudnud, ja ma igati toetan selle eelnõu mõtet, et õigusemõistmine peaks olema efektiivsem, kui see praegu Eestis tihtipeale on. Aga mul on teine küsimus. Isegi kui ma seda eelnõu südamest toetan, siis ma näen tegelikult probleemi ka selles, et mitte ainult eeluurimine ei võta kaua aega, vaid ka kohtumõistmine. Just sel nädalal tuli teade, et seda Tallinna Sadama korruptsioonijuhtumit hakatakse kohtus arutama vaata et 2020. aasta lõpus – siis on eeluurimise algusest läinud juba viis aastat. Kas me saame järgmise sammuna peale seda, kui me oleme loodetavasti selle eelnõu vastu võtnud, midagi teha selleks, et kogu õigusemõistmise protsess lüheneks, et ka kaasuste käsitlemine kohtus muutuks efektiivsemaks?

10:37 Igor Gräzin
Aitäh küsimuse eest! Sada protsenti nõus! Tegelikult on see ju inimese jaoks, kes on kohtu all, summaarne aeg – on ta eeluurimise all, on ta kohtus jne. Ja kui siin nimetatud näidetele kohus veel juurde panna, siis olid need asjad oluliselt pikemad. Seesama Kärdla lugu kestis koos kohtuga kümme aastat. Ma arvan, et *one step at the time,* katsume selle esimese asja ära teha. Aga see, millele sa tähelepanu juhtisid, on muidugi ka ülioluline.
Ma arvan, et te olete märganud ja teate, et mõnikord kohtunik ütleb: "Ma palun poolte esindajad enda juurde tagaruumi." Ja mida kohtunik seal tavaliselt ütleb? Tagaruumis öeldakse sakramentaalne lause: "Võtame nüüd oma kalendrid välja!" Ehk advokaadid, prokurörid jne hakkavad planeerima istungeid juba aastate peale ette. Teiste sõnadega, kohus isegi ei arvesta sellega, et midagi võiks kiiremini minna. Ja kohus ei arvesta ka sellega, kui hopsti selgub, et inimene tuleb õigeks mõista ja ei olegi seda kolme aastat vaja. Nii et aitäh sellele tähelepanu juhtimise eest! Ma arvan, et see on järgmine faas, mille peale tasuks mõelda.

10:39 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, Marika Tuus-Laul!

10:39 Marika Tuus-Laul
Aitäh! Hea kolleeg! Selge see, et venitamine on muutunud karistuse üheks suureks osaks, ja siin pole midagi imestada. Kui me vaatame veel, mida ajakirjandus teeb – avaldab kõikvõimalikke lindistusi, salvestisi, materjale –, siis nad on seda ka põhjendanud. Ajakirjandus on ise öelnud, et me teeme seda selleks, et luua juurde fooni ja tausta, et see on vajalik. Kas sa oled jõudnud selgusele, kust kohast need materjalid ikkagi lekivad? Kapo ja prokuratuur ütlevad, et advokaatidelt – mis ei ole loogiline –, advokaadid väidavad vastupidist. Kui me sellele kõigele mõtleme – alates juba Vladimir Panovist, st kuidas tal käed raudu pandi ja ajakirjandus kohal oli –, siis kust kohast tuleb leke? Kas selles ei ole tõepoolest võimalik kuidagimoodi selgusele jõuda? Ja mis sa arvad, milline on selle eelnõu saatus?

10:39 Igor Gräzin
Kõigepealt ma tahan kaitsta ajakirjandust. Ajakirjandusel, kui ta on avaldanud salajasi salvestisi ja mis iganes asju, on absoluutselt õigus seda teha. Ajakirjandus peabki avaldama kõike seda, mis ta kätte saab. Ja kui andmed lekivad ja ajakirjanikuni jõuavad, siis on tal õigus ja kohustus Eesti ühiskonna ees saadud materjal avaldada. Kui tuleb välja mingisugune salajane paber, siis mis on ajakirjaniku kohus? See peab minema esilehele – selle eest ta saabki palka. Vastutama peab see, kelle kaudu see paber lekkis. Vastutavad need, kes on salajase paberi ajakirjandusele üle andnud või kes on seda hooletult hoidnud ja selle kaotanud. Kui näiteks politseiohvitser kaotab ära salajase paberi, siis see peaks tähendama tribunali. Ka eeluurimise ajal salajase paberi kaotamine on oma olemuselt riigi reetmine. Millele on see ajakirjanduses avaldamine, kõik need salvestised jm suunatud? Siin on sul õigus. Oma olemuselt ju need inimesed, kes need salvestised sinna lubasid või viisid, ründavad Eesti õiguskorda ehk Eesti riigi aluseid. Sellele peab järgnema kriminaalasi. Me teame salvestisi Savisaare ja maadevahetuse asja kohta. Küll on olnud juttu sellest, kas keegi on või ei ole Daisy Taukiga maganud jms. Ma ei näe ühtegi kriminaalasja, mitte keegi ei ole selle eest kinni läinud – kui mitte muu, siis kuritegeliku hooletuse

eest. Ebakompetentse politseiniku koht on sõnnikuveol, mitte ohvitseriametis. See on asja üks pool. Teine pool on muidugi see, kes on asjast huvitatud. *Disclaimer*: olles ka ise advokatuuri liige, võin öelda, et enamikul juhtudel advokaadile see asi huvi ei paku. Kuidas nüüd hästi lihtsalt öelda? Ühesõnaga, kui minu kaitsealune on pätt ja mina advokaadina tahan, et ta õigeks mõistetakse, siis ma ju soovin, et midagi välja ei tuleks, veel vähem ajalehes. Mida ilusamini ta valetab ja varjab, seda kergem on mul teda kaitsta, kuigi ma ei tohi talle öelda, et valeta. Aga kui ta ilusasti varjab ja salgab, siis ma keerutan kergelt pöidlaid ja ütlen, et okei, sellest saab asja küll.

10:42 Aseesimees Enn Eesmaa
Heimar Lenk.

10:42 Heimar Lenk
Aitäh! Lugupeetud esineja! Väga põnev on sind, tarka inimest, kuulata. Ma küsin nüüd konkreetselt, et kui see seadusparandus vastu võetakse ja eeluurimise aeg on kolm kuud – seda küll seaduse projektis ei ole –, siis kas selleks ajaks peab näiteks riigiteenistuja töölt kõrvaldama. Nii tehti Edgar Savisaarega, st juba siis, kui mitte midagi polnud veel juhtunud, löödi ta linnapeaametist minema.

10:43 Igor Gräzin
See ei ole seotud tähtajaga, vaid menetluseelsete protseduuridega. Seadus seda võimaldab ja selles on oma loogika. Inimese puhul, kes on vastutaval ametikohal ja kelle suhtes algatatakse kriminaalasi, eksisteerib risk, et tal võib tekkida võimalus ja soov hävitada kriminaalasja aluseks olevaid tõendeid, mõjutada tunnistajaid või langetada haldusjuhina hoopis teistsuguseid otsuseid. Nii et selline samm ei ole iseenesest välistatud. Küll aga käib kõik see, mis on kõnealusel juhul aastate kaupa aset leidnud, üldise tähtaja alla nii nagu kõik teisedki asjad. Ma arvan, et tähtaeg peaks ka siin kehtima. Nii on praegu seaduseelnõu järgi.

10:44 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, Külliki Kübarsepp!

10:44 Külliki Kübarsepp
Aitäh, hea aseesimees! Hea ettekandja! Mul on tunne, et sa oled asunud kaitsma neid valdkondi, mille kohta sa oled ka näiteid toonud ja mis praktikute sõnul kõige enam kannatavad – korruptsioonikuriteod, majandus- ja narkokuriteod –, sest need vajavad ilmselgelt tõsisemat uurimist. Kas sa mingil määral praktikuna oskad tuua näiteid, kas mõnes Lääne-Euroopa riigis on tärmineid seatud? Ja kas sa võiksid võrrelda näiteks Lääne-Euroopat ja Ida-Euroopat, et millised need trendid seal on?

10:44 Igor Gräzin
Tundub, et tegemist on lihtsa küsimusega, aga tegelikult ei ole. Tähendab, viies-kuues riigis on need tärminid olemas, nagu näiteks USA-s, aga mujal ei ole. See küsimus on seotud ühe teise asjaga – mitte mingisugust tärminit ei ole üldse vaja, kui eeluurimisorganite üle kehtib järelevalve. Asi on selles, et Eesti Vabariigis ei kontrolli keegi mitte kuidagi prokuratuuri. Mäletate, Reinsalu rääkis siinsamas kuu aega tagasi ketilugu: et meil kett kontrollib, et me ise omavahel kontrollime. Aga mingit tsiviilkontrolli prokuratuuri üle ei ole. Justiitsministril on teoreetiliselt võimalik kohaldada distsiplinaarkaristust: "Peaprokurör, miks sa pool kümme tööle tulid? Kas sa ei tea, et tööpäev algab kell kaheksa?" See on enam-vähem kõik.
Selles mõttes me räägime praegu esimesest ja ainsast viisist, kuidas prokuratuur võiks alluda Eesti seadustele. Pange tähele, et ta on praegu tõesti ainuke, kelle üle meil järelevalvet pole. Kapo on nii tähtis asutus, et nende jaoks on eraldi komisjon olemas. Me oleme harjunud, et siia tuleb Riigikohtu esimees. Me räägime riigikontrolöri ja õiguskantsleriga – kõik käivad siin. Aga prokurör ei tule mitte kunagi! Ja õigesti teeb. Miks ta peaks siia tulema? Mitte miski ei kohusta teda.
Ma toon sulle vastuseks kõige parema näite: USA, kus šerif on valitav. Kui šerif laseb asja puusse, siis ta enam šerif ei ole. Ma toon lihtsalt selle näite, mis meile kõigile teada on: USA peaprokurör Jeff Sessions läks nagu kolksus, sellepärast et presidendi alluvusse kuuluv eriuurija Mueller sai õiguse peaprokurör

ametist kõrvaldada. See ei ole probleem ja te saate ju aru, et tasub vaid hakata jukerdama tähtaegade või millegi muuga, nagu näiteks salajase pealtkuulamise lubamisega, ja peaprokuröri enam ametis ei ole. Vaat see ongi see, mis meil puudub.
Ma olen ausalt öeldes peaaegu et veendunud selles, et meie prokuratuur siin väikses riigis ei vajagi teab mis järelevalvet, lihtsalt protsessis eneses peab olema kehtestatud rahulik, neutraalne ja poliitiliselt sõltumatu tärmin. Muide, ma olen nõus sinu ja kellega iganes vaidlema, kas see peaks olema kolm, kuus või üheksa kuud. Jah, see võib olla ka hoopis kuus või poolteist kuud. Aga see tuleb kõne alla alles teisel lugemisel, mitte praegu. Praegu me otsustame, kas on mõtet seda teemat edasi arendada. See on mõtlemise koht kindlasti, aga põhimõtet see ei muuda.

10:48 Aseesimees Enn Eesmaa
Raivo Aeg.

10:48 Raivo Aeg
Aitäh! Hea ettekandja! Külliki Kübarsepp oma küsimusele muidugi vastust ei saanud, sellepärast et see oleks ebamugav vastus. Te hakkasite keerutama hoopis USA teemal, kuigi küsimus oli Lääne-Euroopa ja Ida-Euroopa võrdluse kohta. See teie Nõukogude Liidu aegne nostalgia natuke häirib, tsiteerite siin mingeid vene seriaale. Te olete vähemalt õiguskomisjonis ja ka varem oma põhjenduses toonud võrdlusmomente Nõukogude Liidu aegse kriminaalmenetlusega: tähtaegade vajalikkus, mis olid tõesti nõukogude ajal olemas, aga ka sellise mõiste nagu "juurdlus" tagasitoomine, mida me enam ammu ei tunne ja mis on samamoodi Nõukogu Liidu kriminaalmenetlusest võetud. Eelnõu algatajad on selle eelnõu eesmärgi sotsiaalmeedias ja ka avalikus meedias juba teatud mõttes sildistanud – et tahetakse prokuratuurile päitsed pähe panna. See ei ole vist päris Riigikogu eesmärk, et me hakkame oma Riigiprokuratuuri suukorvistama ja neile päitseid pähe panema.

10:49 Igor Gräzin
Kõigepealt ma alustan viimasest lausest. Tähendab, nii imelik kui see ka ei ole, sa puudutasid üliolulist teemat. Suukorvistamine ülekantud tähenduses on iseenesest huvitav mõte. Ma arvan, et eeluurimise stardipauk ei ole pressikonverents, peaks tegema midagi muud. Meil ikka jookseb seda jutukest: löö TV3 lahti ja hakka vaatama! Antakse intervjuu nii, antakse intervjuu naa: küll üks uurija, küll teine, küll kolmas, küll neljas. Seda öelnuna ma olen suukorvistamise vastu. Ka prokurör on kodanik – rääkigu mida iganes, aga ärgu pretendeerigu sellele, et ta on professionaal. Professionaal on vait, ta viib toimiku kohtusse ja ootab ära kohtuotsuse. Nii töötavad profid.
Nõutud vastus: kuues Euroopa riigis on see olemas ning mingit süsteemi ma ida ja lääne vahel ei näe. Kolmandaks, juurdlusest. See on Vene jurisprudentsi üks kõrgemaid saavutusi, nagu ütles Cesare Lombroso 1870. aastal. 1864. aasta kohtureformiga viidi sisse juurdlus kui selline. Milleks? Selleks, et eristada tehnilisi politseitoiminguid: aresti, läbiotsimist, korteri pitseerimist jne. Ja teine asi oli eeluurimine, mis viis vandemeeste ette. See oli täpselt see, mida Prantsuse kohus tahtis Benthami eeskujul järele teha, aga tulid 1900. aastad.
Mis Nõukogude Liitu puutub, siis ma arvan, et varga koht on vanglas. Ja kui Nõukogude Liidus keegi seda ütles, siis ma palun väga vabandust, aga ma olen nõukogude kasvandikuga nõus. Kurjategijate asi pole vabalt ringi joosta.
Ja muide, sellest prokuratuurile päitsete pähe panekust. Üks inimene korra nii ütles. Kui ma hakkan kellegi tegevust seadustega reguleerima, ütlen näiteks, et bisnist ei tohi Eestis alustada ükskõik kuidas, vaid tuleb minna äriregistrisse ja maksuametisse, kas ma siis panen bisnisele päitsed pähe? Päitsed! Kujutad ette, ta peab makse maksma – kui jube! (Aplaus saalis.)

10:52 Aseesimees Enn Eesmaa
Küsimuste voor jätkub. Helmut Hallemaa.

10:52 Helmut Hallemaa
Aitäh, aseesimees! Hea ettekandja! Tegelikult on sellise küsimuse ja vastuse järel päris keeruline küsida, aga ma ikkagi küsin. Idee tuua siia see kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu on väga hea. Ma arvan ka, et on oluline seda asja käsitleda. Elu sunnil olin ka mina

asendusliikmena õiguskomisjonis, kui seda asja arutati. Ja mind ausalt öeldes hämmastas see täitevvõimu ja kohtuvõimu esindajate "appikarje", et tähtaegade kehtestamine lõpetab justkui eeluurimise ära. Ole hea ja kommenteeri seda veel kord! Kas see on siis nii kriitiline asi? Ja teine küsimus on nn kuulsate kriminaalasjade kohta. Sa ütlesid, et sa tood need näiteks, sest nad on lihtsalt avalikkusele tuntud. Kas nende puhul on tegu eeluurimise hea tava või kohtu tava rikkumisega – kuidas sellega on teiste riikide tavadega võrreldes? Ja kolmandaks, kas siin ei ole teatud avalikkuse ja ka kohtu mõjutamise katse ilminguid või aluseid?

10:53 Igor Gräzin

Teate mis, ärme läheme praegu inimeste peale – jätame praktikas ja kolleegidena prokuratuuri kaadri analüüsi kõrvale. Enamik inimesi teeb ju oma tööd hästi, normaalselt ja südametunnistusega. Ei ole ju mõtet ametkonda süüdi mõista. Täpselt samamoodi on absurdne öelda, et kõik kohtunikud on head või halvad või et kogu Eesti õigussüsteem – ma olen, muide, seda ka siin kuulnud – on ebaõiglane. See ei ole tõsi. Nii nagu on olemas hea torulukksepp, on olemas ka hea prokurör. Ja nii nagu on olemas soss-seppi, on ka prokuratuuris inimesi, kes lihtsalt ei küündi oma kohani, ja ongi kõik. See on paratamatu. Nii et küsimus ei ole praegusel juhul selles, kes ja kuidas. Seda on juriidilise professiooni esindajal väga paha tunnistada, aga fakt on see, et on halbu kohtuotsuseid.
Ma tean, et Aegile Ameerika ei meeldi, aga see on riik, mida ma tunnen. Ameerikas on teadaolevalt umbes 300 inimest süütult surma mõistetud rohkem kui 200 aasta jooksul. Nad ei olnud mitte milleski süüdi, aga saadeti elektritoolile. Ja on lastud vabaks neid, kes on tegelikult süüdi ja kes – mis kõige hullem – pärast sooritavad uusi kuritegusid. Seda me näeme ju isegi. Vaadake neidsamu lugusid, mis jõuavad meieni "Kuuuurija" kaudu või kust iganes: vanglast vabanenult sooritatakse uusi kuritegusid. Ehk teiste sõnadega, me oleme igal pool inimesed.
Ühesõnaga, asi on tegelikult selles, et kehtestades need tähtajad või tähtaja printsiibi, me teataval määral sulgeme ühe lünga, mis on seaduses ja süsteemis olemas. Aga pärast seda ei lähe otsused heaks. Otsused on ka pärast seda head ja halvad – enam-vähem samas proportsioonis –, aga me väldime neid isikuõiguste rikkumisi, mis tähtaegadega seotult aset leiavad.
Vaadake, kohtu ja prokuratuuri puhul on siin veel üks väike nüanss. Ma ütlesin, et prokuratuuri keegi ei kontrolli. See ei ole päris täpne – prokuratuuri kontrollib kohus. Sel hetkel, kui toimik on käes ja prokurör läheb süüdistusega kohtusse, hakkab kohus kontrollima prokuratuuri töö kvaliteeti. Ainult et siin on vaja silmas pidada, et kui kohtusse minekut edasi lükatakse, siis lükkab prokuratuur sellega edasi kontrolli iseenese üle, sest ta teab, et ta läheb kohtusse, mis tähendab kontrolli. Ta siis lükkab seda edasi ja ootab nii kaua, kuni ta kontrolli jaoks hea välja näeb. See on üks asi.
Teine asi on see, et kohut huvitab kuritegu – ta otsib kurjategijalt süüd, kaalub tõendeid jne –, ta ei kontrolli prokuratuuri tööd. Kohtu jaoks ei oma tähtsust, kes uuris, kuidas ja mis ajal uuris jne. Tema jaoks on tähtis kurjategija, see on tema uuringuobjekt. Nii et see tähtaja kehtestamine mingil määral suleb selle lünga – ja põhimõtteliselt said ka prokuratuuri esindajad sellest väga hästi aru – kõige pehmemal võimalikul viisil. Tähendab, sekkutakse minimaalselt, aga seaduslik piir on olemas. See on see point.
Mahust – kas see suureneb või väheneb? Võtame sellise näite. Kui meil on aastas tuhat kuritegu, siis see, millises järjekorras või kuidas sa neid uurid, ei muuda seda arvu: tuhat jääb ikka tuhandeks. Ega sellepärast kuritegude arv ei suurene ega kahane. Kuritegude arvu kahandamiseks – meil oli sellest juttu ka õiguskomisjonis – on teised teed: mingite väiksemate asjade dekriminaliseerimine ehk kohtu alt äratoomine, et anda kohtule võimalus tegelda tõsiste asjadega. Aga see on hoopis teine, materiaalõiguslik probleem.

10:57 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun, Oudekki Loone!

10:57 Oudekki Loone

Aitäh! Aitäh, hea ettekandja, selle suurepärase ettekande ja eelnõu eest, mis viib Eesti seadused tõepoolest rohkem kooskõlla inimõigustega ning annab inimesele võimaluse õiglasele kohtupidamisele ja välistab n-ö kriminaalmenetluse kasutamise karistusena. Aga mu küsimus on selle kohta, et kui menetlustähtajad kunagi ära kaotati, siis põhjendati seda sellega, et nii tõuseb väga tugevalt uurimise kvaliteet. Kuidas sellega siis on, kui vaadata viimaseid 15–17 aastat, kui neid tähtaegu pole olnud? Kas

uurimise kvaliteet on tõepoolest kuidagi tõusnud või pigem vastupidi – meie kriminaalmenetlus on muudetud mingisuguseks seebiseriaaliks?

10:58 Igor Gräzin

Kõigepealt, mul on sellest tähtaegade lõpetamise motivatsioonist väga raske aru saada, sellepärast et ma ei elanud sel ajal Eestis ja tõtt-öelda ei planeerinud ka väga oma tulevikku Eestis. Ma ei jälginud tehniliselt, kust see tuli, aga ma tean seda motiivi. Mäletate, kui oli see rahvusromantiline tõus ja Rahvarinne? Muide, ka täna pensionile siirdunud Indrek Koolmeister ja Rait Maruste olid seal teiste hulgas. Saate aru, tol hetkel oli kõik nii romantiline ja ilus, et me lihtsalt pimesi uskusime, et meil ei ole vaja mingisuguseid seadusega kehtestatud piire – või me vähemalt ei mõelnud selle peale –, sest me oleme ju head inimesed. Nagu siin oli: me ei tee nii nagu nood enne! Mis asja, see, kas tähtajad on või ei ole, tähendab vanu soveti kammitsaid jne. Me oleme ju uus põlvkond: me oleme teised ja head inimesed! Mis edasi mõeldi, ma ei tea, sest, nagu ma ütlesin, ma ei olnud siis Eestis. Ja mul on väga raske öelda, kas uurimise kvaliteet kasvas või mitte, sellepärast et mul pole nõukogudeaegset statistikat. Küll aga on fakt see, mida ma kontrollisin oma kolleegide käest, kes on minu eakaaslased, 66-aastased, või minust vanemad, 67–68-aastased, elupõlised ja tõeliselt jõhkrad vanad kriminaaladvokaadid (märksõnad: mõrtsukad, vägistajad, laibad, veri ees ja veri taga), n-ö raudadvokaadid ja kes teadsid, et see teema tuleb siin üles. Nimelt, advokaat Kalev Bachmann ütles ühe sellise fraasi, et olid need proksi omad millised kaabakad tahes, aga tähtaegadest peeti kinni. Ja muide, Leon Glikman, kes oli üks praeguse eelnõu toetajatest, ütles, et täiesti jõhker ultrakommar oli Karl Kimmel, kes oli Eesti NSV peaprokurör. Ta ütles veel, et oli Kimmel, mis ta oli, aga toimikud ei vedelenud. Ja Glikman lisas: "*My heart is not bleeding for him.*" Sellepärast et lurjus on lurjus, ega midagi teha ei ole. Nii et seda kõike ei saa võtta üldisest kontekstist väljaspool.

Kuigi, kui nüüd tõesti natukene mõelda, siis vaadake, kui palju on 20, 25, 30 aasta jooksul juriidilise uurimise tehnika edasi läinud. Käsitsi kirjutamist ei ole enam vaja. Muide, mis oli advokatuuri stažööri esimene ülesanne? Ta istus aasta otsa ja kirjutas käsitsi – ma igaks juhuks rõhutan, et käsitsi – toimikuid ümber. Selline oli siis see tehnika ja paneme nüüd interneti siia kõrvale. Toimiku järelevalvesse viimine tähendas seda, et tuli minna Tondi trammi peale ja sõita, st tuli toimiku järele minna. Siin jooksis läbi, et sõrmejälgi vaadati suurendusklaasiga Sherlock Holmesi ajal. Halloo, sõrmejälgi vaadati suurendusklaasiga ka 1990. aastal! Vereproovi määrati kindlaks veregrupiga, praegu on meil DNA-analüüs.

Ma räägin väga-väga lühidalt, kuidas on aeg edasi läinud. Ma väga soovitan lugeda nendest vanadest uurimisaegadest kirjutanud kirjaniku, profi Andres Anvelti raamatuid. Andresel kui endisel miilitsal on oma raamatutes kogu stoori kirjas, mismoodi need asjad käisid. Ja ma väidan, et meie kaasaegse ühiskonna uurimistehnika – e-toimikud, kõikvõimalikud jälitusmeetodid jne – võimaldab töötada paremini ja kiiremini, kui me seda praegu teeme.

11:03 Aseesimees Enn Eesmaa

Peeter Ernits.

11:03 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea ettekandja! Ma kuulsin õiguskomisjonis prokuratuuri, kaitsepolitsei, politsei ja Justiitsministeeriumi arvamusi, et kui see meie eelnõu ellu rakendatakse, siis hakkavad rahapesumehed, korruptandid ja teised pervod ennast vabalt tundma ja asi läheb täiesti hukka. Aga rahast millegipärast ei räägitud. Eelmine peaprokurör Norman Aas ütles korra väga selgelt välja, et küsimus on rahas: prokuratuuril on vähe raha, mistõttu ei ole võimalik nii palju uurida. Prokuröride palka me hiljuti tõstsime – mäletate, justiitsminister tuli sellega välja. Pärast tuli küll välja, et tegelikult tõsteti kõrgemate riigiteenistujate palka, ehkki algne impulss oli tõsta prokuröride palka. Ja minu küsimus on, kui palju läheks maksma see, et prokuratuur selle meie eelnõuga nõustuks.

11:04 Igor Gräzin

Kõigepealt, ma olen kogu aeg hääletanud ja jään ka edaspidi hääletama õiguskaitseorganite palkade tõstmise ja töötingimuste parandamise poolt. Politseinike palgad peavad olema kõrged ja prokuröride palgad peavad olema kõrged. Seal peab olema piisavalt raha, et neid oleks ka rohkem. Ka õiguskomisjonis jooksis see teema läbi, ma olen valmis seda kordama. Kui selle seaduse elluviimine

tähendab täiendavat ressursivajadust, rohkemate inimeste töölevõtmist, siis ma arvan, et meie kohustus on seda teha. Me ei saa nõuda rohkemat, kui me ei anna vastavaid ressursse.
Teiseks, sa puudutasid ühte asja, mis läheb natuke üle piiri. Point on selles, et paradoksaalsel kombel teostab meil väga suurt osa eeluurimisest politsei, mitte prokuratuur. Prokuratuur teostab järelevalvet, aga politsei teostab eeluurimist. Ma arvan, et eeluurimise efektiivsuse ja tulemuslikkuse tõstmine eeldab eeskätt politseiressursi suurendamist. Kusjuures me ei räägi neist politseinikest, kes on tänaval ja teevad protokolli, vaid me räägime nendest politseinikest, kes istuvad sageli kabinetis ja viivad tõepoolest seda eeluurimist läbi. Mulle on jäänud selline mulje, et seal on tõesti inimesi puudu. Me neid kabinetipolitseinikke nagu ei märka, aga nende käes on eeluurimisel suurem ots. Jääb üle ainult korrata – ma arvan, et sa oled ka nõus –, et politsei ja prokuratuuri koosseisu ja palkasid on tõesti vaja suurendada. Aga eks siis, kui see seadus käima läheb, hakkab selguma, kuidas jäävad need koormused ja kõik muu.

11:05 Aseesimees Enn Eesmaa
Valdo Randpere, teine küsimus.

11:06 Valdo Randpere
Aitäh, lugupeetud eesistuja! Hea ettekandja! Ma tahan sissejuhatuseks natukene prokuratuuri kaitsta. Sa küll rääkisid ...

11:06 Igor Gräzin
Aga keegi ei ründa ju teda.

11:06 Valdo Randpere
... väga põnevalt sellest, kuidas prokuröride töövahendid ja tehnika on paranenud, aga paranenud on ka kurjategijate varustus ja varustatus – eks seal teatud võidurelvastumine ja võidujooks toimub. Nii et ma saan täiesti aru, et tänapäeval, kui kuritegevus on läinud internetti, on asjade uurimine võib-olla keerukam, aga mingid tähtajad võiksid minu arvates siiski olla. Olen nõus, et varga koht on vanglas, aga küsimus on, kui kiiresti peaks varas vanglasse sattuma. Kui näiteks varguse eest on karistuseks ette nähtud kaks aastat vanglat, aga seda vargust uuritakse viis aastat, siis on ta ju kokku saanud seitse aastat. Euroopa Inimõiguste Kohus ütleb, et mõistlik menetlustähtaeg on viis aastat. Kas siin võiks tõepoolest olla ka mingi selline loogika, et see tähtaeg võiks olla seotud karistuse pikkusega? Kui näiteks altkäemaksu eest on karistuseks ette nähtud viis aastat vanglat, kas siis võiks ka menetlus kesta maksimaalselt viis aastat?

11:07 Igor Gräzin
Geniaalne idee – kus sa enne olid? See on see koht, mille üle tasuks enne teist lugemist täitsa mõelda, et menetlustähtaeg oleks seotud karistuse maksimaalse pikkusega: mida lühem see on, seda lühem on ka menetlus ja vastupidi. Muide, kui me räägime sellest, et uurimine on läinud keerulisemaks, siis siin on üks optiline efekt, mis on vaja ära parandada. Võtame ühe advokaadi nädalavahetuse: 40 000-leheküljelisest toimikust 30 000 lehekülge ei läinud tal vaja, sest seal olid lihtsalt pealtkuulamise asjad, mille ta, õnnetuke, oli sunnitud läbi töötama. Fakte seal sees ei olnud, aga need oli rämpsuna toimikule otsa visatud. Ka tänapäeval me kuuleme, et tuleb läbi töötada 20 000 lehekülge. Selle peale ma ütlen: "Halloo, mis järelduse me sellest teeme?" See tähendab, et kaks olulist lehekülge on puudu – tõendeid ei ole, kui toimikus on 20 000 lehekülge.
Läheme sellesama altkäemaksu juurde. Altkäemaksu stoori on väga lihtne: mina annan ametnikule raha, mille eest teeb ametnik seda, mida mul vaja teha on. Üks fakt on raha üleandmine ja teine fakt on teene osutamine. Mis siin keerulist on? Maadevahetuse puhul oli teada, et asi juba käib. Eesti Ekspress avaldas artikli, et nüüd me hakkame maadevahetuse mehi vahele võtma. See tähendas, et uusi kuritegusid enam juurde ei tulnud. Maksimum sai olla see, et üks maadevahetaja ütles teisele: "Asi on läbi, ole nüüd vait!" Null, *nichts*! Teiste sõnadega, sellest hetkest alates kuritegelik tegevus lõppes. Tähendab, sul on kõik olemas, mida sul vaja on. Maadevahetus ei ole mingi hobuse paristamine. Kogu maadevahetuse info on arvutites: kes müüs, kuhu müüs, mida vahetati, maade register jne – käes! Raha liikumised – ka käes! Mida sul enam vaja teha on? Võib-olla on see natuke liialdus, aga minu meelest on

maadevahetus läbi aegade olnud üks Eesti kõige lihtsamaid asju. Seal oleks vaja olnud võtta üks 12-aastane tattnina, kes oleks jäätise eest need asjad arvutis kokku pannud, sest kõik on seal olemas. Seal ei pidanud ju põõsastes taskulambiga roomama ja vaatama, kellele Reiljan midagi andis. Seda ei olnud vaja, aga selle peale läks ikka viis aastat.
Nii et teiste sõnadega sellest mahujutust – jah, uurimine läheb keerulisemaks. Aga ma arvan, et see ei tähenda mitte töö kasvu, vaid mõistuse kasvu: prokurörid ja politseinikud peavad saama targemaks. Võitlus kurjategijate ja õiguse kaitsjate, normaalsete inimeste vahel on ajude võistlus. See on ka väärtuste võistlus. Tähtis pole mitte see, mitu ööd sa kedagi ukse taga passid. Lihtsalt üks detail (pärast läheb meelest ära): Nürnbergi protsess natsikurjategijate üle, eeluurimine novembrist 1945 kuni oktoobrini 1946. Nürnbergi protsessi eeluurimine kestis 13 kuud. Pange see nüüd siia kõrvale!

11:11 Aseesimees Enn Eesmaa
Mart Helme.

11:11 Mart Helme
Aitäh, härra eesistuja! Hea Igor, lihtsalt nauditav on sind kuulata! Sa mainisid ka sellist sõna nagu "riigireetmine". Ma haaran sellest kinni ja fabuleerin siin pisut. Mulle näib tõelise riigireetmisena see, et meil toimuvad teatud läbiotsimised ja arreteerimised kaamerate saatel. Ajakirjandus on eelnevalt saanud informatsiooni, tormab kohale, teeb reportaaže ja püüab intervjueerida õnnetuid inimesi, kes on niigi šokis sellest, et nende juurde on tulnud mustad autod maskides meestega jne. See on minu arvates riigireetmine, sest nii ei tohiks toimetada need institutsioonid, kelle ülesandena on ette nähtud põhiseadusliku korra kaitsmine. Täiesti ilmselge on, et informatsioon eelseisva kohta on tulnud nendest allikatest. Aga küsimus on muu kohta: kas Eestis oleks mõeldav prokuröride, kohtunike ja politseiprefektide valimine?

11:12 Igor Gräzin
Väga raske küsimus – see nõuaks kogu juriidilise traditsiooni muutmist. Aga ma arvan, et politseiprefektide puhul tuleks see tegelikult kõne alla, prokuröride puhul mitte. Nad ise ütlevad, et nad on iseseisvad, aga ütleme siis pehmemalt: suhteliselt sõltumatu prokuratuur on meie õigusruumis traditsioon. Mina konservatiivse inimesena ei oleks väga valmis seda muutma. Politseiprefektide puhul, ma arvan, on sul õigus: *community*1 ehk kogukonnal peaks põhimõtteliselt olema õigus öelda, kes on hea konstaabel ja kes ei ole. Aga probleem on see, et meil ei jätku neid nagunii, ja kui hakata veel valima, siis ma kardan, et me jääme viimastestki ilma.
Küll aga tahan sind tõepoolest veel kord tänada selle eest, et sa juhtisid tähelepanu õiguskaitseorganite "koostööle" ajakirjandusega. See olukord, kus info lekib ajakirjandusse ja ajakirjandus kaasatakse aktiivsesse uurimisprotsessi, on minu arust sügavalt ebaseaduslik. Ma arvan, et see on koht, kus selline käitumine tuleks kriminaliseerida. Kusagil prokuratuuris ja kaitsepolitseis on inimesed, kes on selles süüdi, ja nad peaksid kandma vastutust, oma karistust selle eest. Kusjuures mitte ametkondlikult nurga taga, vaid nii, et kogu Eesti teaks: selle venna või õe abiga lekitati info, mis avalikkusele ei kuulu. Kaitsen veel kord ajakirjandust: tema kohustus ei ole kaitsta, vaid tema asi on kõiki asju avaldada. Aga me oleme sellega liiga kaugele läinud.
Võib-olla on väikeseks lohutuseks veel see, et põhimõtteliselt pole see ainult meie probleem. Me teame, et mitmes kuulsas Prantsusmaa, Inglismaa ja sellesama USA asjas – seda vist ei tohi küll nimetada, nagu ka Nõukogude Liitu – on tõepoolest nii olnud, et enne ei hakata läbigi otsima, kui valgus paigas ei ole. Ühe Eesti konkreetse kaasuse puhul, mida ma ei tahaks meelde tuletada, oligi nii: valgus saadi paika ja siis saabus must auto. Noh, õige!

11:14 Aseesimees Enn Eesmaa
Palun, Külliki Kübarsepp!

11:14 Külliki Kübarsepp
Aitäh, hea aseesimees! Ettekandja! Kui ma jälgin seda, mis siin saalis toimub, siis mul tuleb meelde metafoor "Taevas, sa näed, aga sa ei mürista!". See on üks Riigikogu töö lõks, millesse ka sina oled läinud. Me tegeleme tagajärjega, aga me ei tegele põhjusega, miks menetlustähtaeg ei ole näiteks

sinu hinnangul mõistlik. Miks sa ei ole kaasa läinud selle mõttega, et Riigikogu töö iseloomu tuleks muuta selliselt, et ta saaks iseseisvalt reageerida probleemide algetele ja ühiselt leida lahendusi? Praegu me oleme valitsuse vasall, me ei ole ühel või teisel põhjusel võimelised ise näiteks eelarveid muutma. Sa isegi tõid näiteks kripo tegevust, mida me oleme siin saalis mitu korda käsitlenud. Aastatel 2015–2016 tegeles majanduskuritegudega ainult kaheksa inimest. Nii me ei saagi ju üle terve Eesti korruptsiooni ega muude majanduskuritegudega tegeleda.

11:15 Igor Gräzin

Ma ausalt öeldes ei märganud siin seost majanduskuritegudega. Aga kui sa seda teemat juba puudutasid, siis hea küll, räägime korruptsioonist, ehkki see ei ole selle eelnõu teema. Me peame põhimõtteliselt otsustama, kas me lepime olukorraga, kus meil on majanduskuritegude uurimine killustatud ja puudub ühtne majanduskuritegude uurimise süsteem – see on jaotatud kripo, majanduspolitsei ja kapo vahel, mille vahele tulevad veel igasugused vastuluurefunktsioonid jne. Selles olukorras on täiesti loogiline ka see, et meil ühtset majanduskuritegude vastu võitlemise poliitikat ei ole. Aga me oleme hakkama saanud. Mis me räägime – lõppkokkuvõttes tuleb ju korruptsiooni-*case*'e üksteise otsa, st võitlus käib ja süsteem töötab.
Mis puudutab seda väidet, et me oleme valitsuse vasall, siis ma ei ole sellega ausalt öeldes nõus. Aga oletame, et sul on õigus – rõhutan, et mina ei ole sellega nõus –, siis on see seaduseelnõu ju üks väike ülestõusukatse: vasall püüab natuke vabamaks saada. Mis ma muud ikka öelda oskan.

11:17 Aseesimees Enn Eesmaa

Raivo Aeg.

11:17 Raivo Aeg

Aitäh! Ma tänan selle väga emotsionaalse ja teatraalse vastuse eest eelmisele küsimusele! See oli nauditav. Samas ma ei ole nõus, et kogu vana Euroopa tallab sihilikult ja teadlikult jalge alla inimõigusi, kuna nad ei ole kehtestanud kriminaalmenetluse tähtaegasid. Ma saan ka aru, et sa oled teatud mõttes valinud poole, mida sa ei varja – sa ütledki, et oled advokaatide ja advokatuuri esindaja. Aga advokatuur kaitseb kriminaalmenetluses üldjuhul süüdistatavat. Riigi kohustus on aga kaitsta kõiki oma kodanikke, ka kannatanuid. Kannatanu esindaja kriminaalmenetluses on üldjuhul riiklik süüdistaja ehk prokurör. Nii et me peame suutma siin tagada ka tasakaalu, et nii süüdistatava kui kannatanu huvid oleksid võrdselt kaitstud. Kui kannatanu huvid jäävad sellepärast kaitsmata, et kriminaalmenetluse tähtaeg lõpeb, kas siis riik peaks mingi kompensatsioonimehhanismi välja mõtlema, et ka kannatanu huvid oleksid proportsionaalselt kaitstud ja esindatud?

11:18 Igor Gräzin

Aitäh! Tulen tagasi sinu jutu juurde. Tähendab, me oleme Raivoga Äripäeva raadios ühe tõelise vaidluse maha pidanud. Ja see, et me aeg-ajalt niimoodi esineme – asi ei ole selles, nagu me oleksime mingisugused vastased. Me kõik oleme õiguse poole peal. Me lihtsalt oleme sellised vinged vennad ja nii ongi.
Aga ma parandan nüüd ära sinu sõnad, mis, muide, enne ka siit läbi jooksid. Ma olen ise ka neid valesti kasutanud. Lastakse üle mõistlik aeg – see sõnapaar "lastakse üle" on halb. Selles mõttes ei ole ma tegelikult sinuga ka päris nõus. Ma ei usu, et prokuratuuris või politseis istub üks mees ja mõtleb, kuidas saaks ühe asjaga veel venitada. See on juba psühholoogiliselt võimatu, sellepärast et kui ma sellega venitan, siis mul tulevad ju järgmised asjad peale. Palk ei tõuse, aga hunnik on ees. Nii et ma ei usu, et keegi siin midagi meelega teeb, aga sellepärast ongi seda seadusparandust vaja. Lünk ei ole inimestes, lünk on seaduses. See lünk on seaduse regulatsioonis objektiivselt olemas ja inimesed elavad nende seaduste piires, mis neil olemas on.
Nüüd, kannatanu on väga oluline teema. Esiteks esindavad advokaadid ka kannatanuid – mingil määral muidugi prokurörid, aga üldiselt ikkagi ka advokaadid. Ja see mehhanism on olemas. Selle asja nimi on tsiviilhagi kriminaalprotsessis, teiste sõnadega, tsiviilkahjude väljamõistmine. Tsiviilkahjud ei pruugi olla seotud konkreetse kriminaalasja otsusega, sellepärast et tsiviilvastutuse ja kriminaalvastutuse alused on erinevad. Tsiviilvastutuse aluseks on kahju tekitamine, mis võib antud teo suhtes olla ka mittesüüline, samas kui kriminaalkaristus eeldab kahtluse puhul süülisuse olemasolu teises mõttes. Nii et ei saa öelda, et keegi on kaitsmata. Aga kui sa arvad, et peaks veel midagi välja mõtlema, siis mis seal ikka.

11:20 Aseesimees Enn Eesmaa
Martin Helme.

11:20 Martin Helme
Aitäh, lugupeetud asespiiker! Hea ettekandja Igor! Mina tulen tagasi selle vastutuse ja kontrolli teema juurde, aga ma juhin enne ühele asjale tähelepanu. Siin oli juttu maadevahetusest ja pealtkuulamisest. Me ju nägime Ameerikas Trumpi näitel, kuidas leiti ettekääne, et kuulata inimesi pealt kuude või aastate kaupa, et saada teada mitte lihtsalt asju konkreetse süüdistuse vallas, vaid ka kõiki muid vajalikke asju. Raivo Aeg rääkis siin sellest, et inimesi tuleb kaitsta. Jah, kuni kohtu poolt süüdimõistmiseni kehtib süütuse presumptsioon ja inimesi tuleb kaitsta ka riigivõimu omavoli eest. Meil Eestis kipub protsess olema karistus. Aga minu küsimus on ikkagi selline. Me ei räägi ju siin kellegi suukorvistamisest või päitsete pähepanemisest. Nii palju kui mina tean, ei ole prokuratuur põhiseaduslik institutsioon, vaid üks riigiasutus. Ja kui teda üldse ei kontrollita, siis kust tuleb tema legitiimsus? Meil peab olema kontrollmehhanism. Erinevalt muust Mandri-Euroopast ei ole meil sellist kontrollmehhanismi, järelikult tuleb kasutada teistsugust võimalust ehk panna ajalised piirangud.

11:21 Igor Gräzin
Just! Vaat seda viimast asja ma olen katsunud mitu korda öelda, aga sina ütlesid paremini. Tähendab, meil ei ole mitte mingisuguseid – ma rõhutan, mitte mingisuguseid – kontrollmehhanisme ega kontrollivahendeid prokuratuuri üle. Ma lisan, et me ei taha – mina isiklikult ja need, kes siia alla kirjutasid – ka kehtestada sellist kontrolli näiteks mingi eriuurimise või komisjoni vormis. Las prokuratuur olla, nagu ta on. Seega on tähtaja kehtestamine üks väga lihtne, väga selge ja, muide, prokuratuuri töö sisusse üldse mitte tungiv meede. Oletame, et me läheksime teist teed ja teeksime näiteks mingisuguse komisjoni. No tehke siia mingisugune komisjon, mis ei sekkuks konkreetsetesse asjadesse! Kas me tahaksime seda? Võimude lahususe ja prokuratuuri sõltumatuse kontekstis kindlasti mitte. Nii et see pakutav meede on kõige leebem võimalus, mis on samal ajal selgepiiriline ja karm. Siin oli ka küsimus valimise ja nende asjade kohta. Ja milline on hüpotees? Sellest me peame tõesti eraldi rääkima. Ma kujutan ette, milline probleemistik võib kerkida. Aga mis siis saaks, kui Eesti Vabariigi justiitsminister ja prokurör oleks üks ja sama isik, nii nagu on *attorney general* USA-s? Kas uurimine kannataks selle pärast? Ei, küll aga suureneks vastutus. Ma muidugi tean, et selle peale öeldakse, et siis hakkab Riigikogu ette ütlema ning seda, teist ja kolmandat tegema. Muide, ega sellest ju midagi nii väga halba ei olekski, kui uurimist teostava asutuse juht tuleks aeg-ajalt siia ja saaks aru, et on seadus, inimesed, Riigikogu jne. Aga see on hüpoteesi koht. Nii et ma kordan veel kord: meie ees on praegu ainus, väga leebe ja *non-intrusive* ehk mittesekkuv prokuratuuri tegevuse regulatsioon.

11:23 Aseesimees Enn Eesmaa
Peeter Ernits.

11:23 Peeter Ernits
Hea juhataja! Hea ettekandja, sa ütlesid, et kohus tegelikult kontrollib prokuratuuri töö kvaliteeti. Samal ajal on selge, et kümnest inimesest kaheksa väljub selle toru otsast kriminaalkurjategijana. Ja selle juures me räägime võistlevast protsessist, kus ühel pool on prokurör ja teisel pool advokaat, ja et süütuse presumptsiooni järgi on nii, et enne, kui kedagi süüdi ei ole mõistetud, siis ta süüdi ei ole. Kuidas seda kõike mõista? Järelikult on ju prokuratuuri töö suurepärane: kümnest kahtlustuse saanud isikust kaheksa väljub protsessist kriminaalkurjategijana. Kohtueelne uurimine kestab nii kaua, kui vaja, aga meie tahame siin n-ö päitseid pähe panna, hakata mingisuguseid tähtaegu kehtestama. Kuidas sellisel juhul selle võistleva protsessiga ikkagi on? Peaks ju olema nii, et pooltel juhtudel ei saa inimesest kriminaalkurjategijat.

11:24 Igor Gräzin
Ma arvan, et see on üks viga, mida teeb vabariigi peaprokurör korduvalt kõigis oma esinemistes. Me ei ole kahjuks saanud sellest rääkida. Ta ise ei märka, et ta teeb seda viga. Kusjuures ta ei tee seda juhuslikult, vaid ta kordab ja kordab ja kordab, mõtlemata täpselt sellele, mida ta räägib. Asi on nimelt

selles, et prokuratuur on uhke selle üle, et süüdimõistmise protsent on 95, mis tegelikult näitab prokuratuuri töö äärmiselt madalat kvaliteeti. Prokuratuuri ülesanne on jälgida, et oleksid kogutud ka kõik inimest õigeks mõistvad tõendid: kõikvõimalikud alibid jms asjad. Prokuratuuri töö ei ole nuhtlemine, kättemaks ega repressioon. Prokuratuur teenib riiki ja õiglust ning juba statistilise tõenäosuse järgi peaks õigeksmõistvate otsuste protsent olema oluliselt suurem.
Seda öelnuna tahan rõhutada, et kui prokuratuur saadab korralikult uuritud asja kohtusse ja kohus mõistab inimese õigeks, siis on see prokuratuuri töö kõrge kvaliteedi tunnus. Kvaliteeti ei näita süüdimõistmine, kvaliteeti näitab õige otsus. Nähtavasti on prokuratuuri sees midagi psühholoogiliselt paigast ära. Isegi kui süüdimõistmise protsent oleks 95, ei tohiks sellega uhkustada. See on number, mida tasuks kuidagi varjata. 95%! Äkki eestlased ongi sellised kurjategijad? Sellele peab mingi seletus olema. Ma arvan, et see on üks neid kohti, kus olulist kvaliteedi tõusu ei anna mitte ükski seaduse regulatsioon, vaid psühholoogilise kliima murdmine prokuratuuri sees. Nad peavad teadma, et nad ei ole timukad ega kohtutäiturid, vaid nad on õiguse teenrid. Ja õigusel on kaks palet: õigeksmõistev ja süüdimõistev.

11:27 Aseesimees Enn Eesmaa
Jaanus Karilaid.

11:27 Jaanus Karilaid
Aitäh juhatajale! Hea ettekandja! Meil oli õiguskomisjonis palju oma ala professionaale külas. Üks ettekanne näitas ära viis momenti, mis muutub halvemaks, kui see eelnõu läbib muutmata kujul teise ja kolmanda lugemise. Esiteks jääks uurimata oluline osa rasketest kuritegudest – korruptsioonikuriteod. Teiseks avaldaks see mõju välis- ja sisejulgeoleku keskkonnale laiemalt. Kolmandaks kannataks menetluse kvaliteet. Neljandaks hakkaks kurjategijate seas levima karistamatuse tunne, suureneks kuritegevus ning kannataksid turvalisus ja riigi julgeolek. Viiendaks muutuks kriminaalmenetlus kulukamaks, kuna kuluks rohkem ressurssi kuritegude registreerimisele, tühjadele menetlustele ning bürokraatlikele toimingutele. Need on viis momenti, mida tõi komisjonis oma ettekandes esile oma ala professionaal. Meil oli aega kaks tundi ja selle eelnõu juures me n-ö seisime ja arutlesime, aga sul ei olnud võimalust seal vastust anda. Anna praegu!

11:28 Igor Gräzin
Okei, kas kõigile viiele korraga? Mulle ei jäänud need isegi meelde, aga hakkame siis lihtsalt peale. Jaa, olidki kohal oma ala professionaalid! Tähendab, sinna olid kokku tulnud kõik eeluurimise esindajad või need, kes on selle seaduseelnõu vastu. Me nägime kogu seda seltskonda ühe laua taga ja see oli väga õpetlik. Seal oli politsei, seal oli Justiitsministeerium, seal oli kaitsepolitsei, seal oli prokuratuur – nad kõik olid seal. Nad kõik olid nagu üks mees! Ühesõnaga, ma olin kuulnud seda Villu Reiljani väidet, et Eestis on juriidiline lobi jne. Ausalt öeldes ma ei uskunud seda, aga korraga ma nägin seda laua taga füüsiliselt. Vaat seal see oligi! Ja teiselt poolt – ütleme tinglikult, et seaduse esindajate või algatajatena – olime kohal meie Liisa Oviiriga. Väljastpoolt oli veel Aivar Pilv. Glikman oli arbiiter, tema ei saanud tulla. Nüüd nendest üksikutest punktidest. Esiteks, ma parandan ära selle, mis sa ütlesid – juhul, kui see eelnõu võetakse vastu muutmata kujul. Ma arvan, et me ei võta seda kunagi vastu muutmata kujul. Pärast esimese lugemise lõpetamist on meil täiesti piisavalt aega selleks, et teha vajalikud muudatused. Osaliselt on need siin juba ka kõlanud. Küsimus on lihtsalt selles, kas me läheme selle asjaga edasi. Teiseks, kurjategijate karistamatuse tunne ei olene sellest, kui kiiresti keegi süüdi mõistetakse. Kurjategijale on oluline ainult üks asi – mitte vahele jääda. Ta mõtleb väga harva selle peale, mis saab pärast seda, kui ta on vahele jäänud, sest siis on põhimõtteliselt juba hilja. Ja muide, ka siis on kurjategija huvides pigem see, et saaks selle asja kiiresti kaelast ära, kui et see jääks lõpmatuseni venima. Selle võtab kokku üks venekeelne väljend – ma arvan, et mõned inimesed saavad aru. Põhimõte on ju see: "*ranše sjadješ, ranše võidješ*" ehk "mida varem sa kinni lähed, seda varem sa välja tuled". Nii et selline on kurjategijate mentaliteet.
Kuidas see mõjutab turvalisust? Ma ei kujuta ette. Ega siis ainult korruptsioonikuritegude puhul ei toimu need venitamised. Enamik neid korruptsiooniasju, mis ma siin nimetasin, ei ole nii keerulised. Muide, komisjonis toodi keerulise kuriteo näitena tapmine. Ma ei mäleta, kes see kutt oli, aga minust paremat kätt ta istus. Minu teada oli ta politseist. Tema ütles, et näiteks mõrva puhul võib sündmuskoha vaatlus võtta väga palju aega – mitu kuud. Need, kes on kas või korra vaadanud "Midsomeri mõrvasid", teavad,

et sündmuspaika tuleb uurida kohe. Võib-olla keegi teist nägi eile seda õudset lugu Paldiski mõrvadest. "Pealtnägijas" andis intervjuu üks politseinik, kelle nime ma ei mäleta. Tema ütles, et see, mida pole sündmuspaigalt 48 tunni jooksul leitud, jääbki leidmata. Seda ei ütle mina, seda ütles kõrgem politseiohvitser. Nii et kuidas võiks selle taustal turvalisuse tunne tekkida?
Muide, üks asi veel. See on kompleksne vastus kõigile nendele küsimustele lihtsalt aja säästmise huvides. Me võime pärast üksikute detailide juurde tulla. Vaadake, asi on selles, et vargad ja korruptandid peavad kinni minema, aga õigusriigis lähevad nad kinni nende reeglite järgi, mille seadus on kehtestanud. Me ei ole andnud ei politseile ega prokuratuurile revolutsioonilise tribunali õigusi. Mõistke, kuidas tahate, ajage tagasi, kuidas tahate, või tehke, kuidas tahate. Siin oli juttu läbiotsimisest. See nn kalastamine on vana lugu: me läheme igaks juhuks läbi otsima, ehk juhtub midagi. Praegune kriminaalmenetluse seadustik on seda olukorda parandanud ja asi ei ole enam nii hull. Kõik jälitustoiminguid puudutavad sätted on minu arvates meie seadustes kui mitte ideaalsed, siis oluliselt paremaks läinud. Ainult et me oleme nende dramaatiliste sündmuste taustal unustanud ära selle väikse, kuid olulise tehnilise vea, millest me täna räägime. See oli nüüd see vastus. Aga mis puudutab ressursse, siis neid on vaja, nagu ma ütlesin. Kui meie paneme eeluurijatele kohustusi, siis on neil õigus meilt raha küsida.

11:33 Aseesimees Enn Eesmaa
Austatud ettekandja, teile rohkem küsimusi ei ole. Kuna see oli nauditav mõtete jagamine ja küsimustele vastamine, siis tahaks öelda, et tulge varsti jälle tagasi.

11:33 Igor Gräzin
Ma pean mingi uue asja välja mõtlema.

11:33 Aseesimees Enn Eesmaa
Juhtivkomisjoni ettekande teeb õiguskomisjoni esimees Jaanus Karilaid.

11:33 Jaanus Karilaid
Juhataja! Head kolleegid! Eelnõu algataja esindaja sai rääkida väga vaba kava järgi. Komisjoni esimehena tuleb mul järgida protokolle – neid mõtteid, mis me oleme sinna kirja pannud. Eelnõu algataja esindaja tutvustas eelnõu sisu, aga mina annan tervikliku ülevaate sellest, mida me õiguskomisjoni istungil eri osapooltega arutasime.
8. veebruari istungil osalesid külalistena justiitsminister Urmas Reinsalu, Justiitsministeeriumi asekantsler Kristel Siitam-Nyiri, karistusõiguse ja menetluse talituse juhataja Tanel Kalmet, riigi peaprokurör Lavly Perling, Tartu Ringkonnakohtu kohtunik Juhan Sarv, Siseministeeriumi korrakaitse- ja kriminaalpoliitika osakonna õigusnõunik Marju Aibast, Riigikogu liikmed Igor Gräzin ja Peeter Ernits, vandeadvokaat Aivar Pilv Eesti Advokatuuri esindajana, Politsei- ja Piirivalveameti arendusosakonna ennetuse ja süüteomenetluse büroo juht Toomas Loho, keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroo juht Mati Ombler, Kaitsepolitseiameti peadirektori asetäitja Martin Arpo ja vastava büroo juht Olari Valtin. See on ehe näide sellest, kui terviklikult me proovisime seda eelnõu komisjonis menetleda. Eelnõu algataja esindaja Igor Gräzin selgitas komisjonile ja ekspertidele, et muudatuse eesmärk on sätestada kindlad kohtueelse menetluse tähtajad kriminaalmenetluses. Need aitaksid vältida inimõiguste rikkumisi, kuna kohtueelse menetluse ülemäärase kestuse korral on ju inimeste isikuvabadused pikema aja jooksul oluliselt piiratud. Kohtueelse uurimise konkreetsed tähtajad oleks järelevalve vorm prokuratuuri tegevuse üle. See oli lühike ülevaade eelnõu algataja esindaja seisukohast, mida juba eelnevalt väga põhjalikult tutvustati.
Prokuratuuri seisukoht oli, et Eestis on menetlustähtajaks mõistlik menetlusaeg, mis tagab kriminaalmenetluse paindlikkuse ja personaliseerituse. Eesmärk on, et kõik uurimisasutused lähtuksid mõistlikust menetlustähtajast ning kriminaalmenetlus oleks kiire, tõhus ja paindlik. Prokuratuur tõi välja ka mõningad statistilised näitajad. 2016. aasta septembris jõustunud karistusseadustiku muudatuste tulemusena on vahistatute arv vähenenud viiendiku võrra. Eelkõige on vähenenud vahistatute arv kohtueelses menetluses: aastavahetusel oli neid 198, 1. juulil 2016. aastal aga 365. Alaealiste vahi all olemise pikkus on keskmiselt 1,5 kuud.
Kohtueelse menetluse kiirus on peaprokuröri sõnul oluliselt kasvanud. Nimelt, kordagi pole vaja olnud kohtult taotleda vahi all olemise pikendamist esimese astme kuritegude puhul üle kuue kuu, teise

astme kuritegude puhul üle nelja kuu ja alaealiste kuritegude puhul üle kahe kuu. 2017. aastal registreeriti ligi 27 000 kuritegu. Praegu on pooleli üle 10 000 menetluse ning Eestis on kokku 5800 kahtlustatavat, sh 267 neist on olnud kahtlustatavad üle kahe aasta. Menetluste seisu hinnatakse regulaarselt. Peaprokuröri sõnul soovib prokuratuur menetluskiirust tõsta ja otsib selleks võimalusi näiteks digitaalsete vahendite kaudu. Kui kehtestada menetlustähtajad, siis peab hakkama kaaluma, milliseid asju menetlusse võtta ning kui sügavuti neid uurida. See oli lühidalt prokuratuuri seisukoht.
Advokatuuri esindaja seisukoht oli, et vaatamata digitaalsetele vahenditele, mida uurimisorganid saavad kasutada, ja muudele seadusega antud võimalustele on paljud kohtueelsed menetlused siiski liiga pikad. Kohtumenetluses on asju, mis on väldanud üle kuue aasta. Viimase kolme-nelja aasta jooksul on kohtumenetluse kiirus kriminaalasjades oluliselt langenud. Advokatuuri esindaja möönis, et keeruline on hinnata, kui pikk peaks menetlustähtaeg olema ja kuidas seda reguleerida. See vajaks analüüsimist, kuid mingid piirid võiksid siiski olla.
Siseministeeriumi, keskkriminaalpolitsei esindaja Mati Ombler andis ülevaate korruptsioonikuritegude statistilistest näitajatest ja sellest, mis menetluses aega võtab. Siin on kümmekond põhjust, toon mõningad neist ka välja: menetlustaktikalised põhjused, päringutele vastuste saamine, jälitustegevusega seotud toimingud, ekpertiisidega seotud toimingud, ülekuulatavatega seotud toimingud, tõlketööd, hagide ja nõuete esitamine. Millised on keskkriminaalpolitsei ekspertiisi või analüüsi järeldused, mis juhtuks siis, kui eelnõu 551 jõustuks praegusel kujul? Nad on toonud välja mitu järelmit: kannatab menetluse kvaliteet, samuti peitkuritegudega, majanduskuritegudega seotud juhtumite lahendamine, märgatavalt sageneb poliitilise ja raske korruptsiooni esinemine riigis, hoogu saab juurde organiseeritud kuritegevus. Veel toodi välja, et riik saab rahvusvahelistelt organisatsioonidelt halba tähelepanu, millega kaasneb kahju riigi usaldusväärsusele – ka seda rõhutati.
Kaitsepolitsei esindaja hinnangul tuleks teha väga täpselt vahet sellel, kui kaua on konkreetne kriminaalasi olnud eeluurimise all, ning sellel, kui palju aega on kulunud kohtumenetlusele. Sageli on kohtumenetlusele kulunud aeg olnud kohtueelse menetluse ajast palju pikem. Seega tuleks eelnõus toodud eesmärkide saavutamiseks pöörata tähelepanu pigem kohtumenetlusele. Praktikas ei oleks teatud liiki keerukamate ja raskete kuritegude uurimise lõpuleviimine eelnõus välja pakutud tähtaegade jooksul võimalik. Ja siis nimetati veel need viis tähelepanekut, mida ma enne mainisin eelnõu ühele autorile esitatud küsimuses.
Tartu Ringkonnakohtu esindaja ei toetanud eelnõu, kuid leidis, et kodanike õigusi ei peaks riivama pikkade menetlustega, mis tulenevad sellest, et riigil pole piisavalt ressursse. Esmalt tuleks vaadata, kui palju meil on uurijaid ja prokuröre ning kui palju on igal uurijal ja prokuröril kriminaalasju töös. Seejärel saaks hinnata, kui palju on vaja lisaressursse nii uurijatele kui prokuröridele.
Justiitsminister Urmas Reinsalu ei toetanud eelnõu. Justiitsministeeriumil on kavas esitada ettepanekud, kuidas tõsta menetluse kiirust. Justiitsministri sõnul saab eelmise aasta kriminaalmenetluse statistika põhjal väita, et meil oli kõigi aegade parim kriminaalasjade menetlemise efektiivsus: aasta jooksul menetleti ära 5% rohkem menetlusse võetud asjadest. Praegu pole kohtueelses menetluses ühtegi nelja aastat ületanud asja ja üle kahe aasta väldanud uurimisi on 150. Minister nõustus arvamusega, et eelnõus toodud menetlustähtaegu arvesse võttes poleks osa kriminaalasjade kohtueelne menetlemine võimalik. Mõne kriminaalasja olemus võib tingida pikema menetluse. Eesti on valinud Kesk-Euroopa prokuratuurimudeli: Justiitsministeerium teostab teenistuslikku järelevalvet prokuratuuri üle, aga ei teosta järelevalvet menetlusjuhtumite üle. 2016. aastast on tegutsenud kriminaalmenetluse revisjoni töögrupp, kes on leidnud, et süsteemi tuleks muuta paindlikumaks, saavutades nii ka efektiivsuse. Enam-vähem sama kinnitas ka Justiitsministeeriumi asekantsler, kes rääkis korra veel revisjonikomisjoni tööst.
Politsei ja piirivalve esindaja toetas peaprokuröri ja kaitsepolitsei seisukohti. Politsei- ja Piirivalveameti hinnangul saaksid eelnõu jõustumisega kõige suurema tagasilöögi majandus ja aus konkurents. Samuti kannataksid lapsed. Pakutud tähtajad mõjutaksid kõige enam raskete peitkuritegude, rahapesujuhtumite ja lastevastaste kuritegude uurimist.
Komisjoni liikmed küsisid esindajatelt ja ekspertidelt, kes olid komisjoni kohale tulnud, kas neil on konkreetseid ettepanekuid seaduste muutmiseks, mis aitaks menetlust lihtsustada ja kiirendada. Paluti selgitada, kuidas saaks probleeme lahendada ilma menetlustähtaegasid sätestamata olukorras, kus kõik on ju tegelikult probleemi tunnistanud. Tunti huvi teiste riikide menetluspraktika ja teiste riikide seadustes sätestatud menetlustähtaegade vastu.
Komisjonis leiti, et see on elementaarne, et õigusriigis tuleb tagada kõigi osapoolte põhiõigused: nii

süüdistatavate, kahtlustatavate kui ka kannatanute omad. Kannatanu põhiõigusi saab kriminaalmenetluses tagada põhjaliku uurimisega. Tähtis on, et nii kannatanu kui ka kahtlustatava õigused tagataks maksimaalselt kiiresti, ja tuleb tõesti püüelda kiiremate lahenduste poole – seda tunnistasid õiguskomisjonis kõik osapooled. Ja selleks, et seda saavutada, tuleb probleemi lahendamisele läheneda terviklikult. Praktikute ja ekspertide sõnul tegeletakse uute lahenduste otsimise ja väljatöötamisega kriminaalmenetluse revisjoni töörühmas, kuhu on sisendeid andnud ja annavad edasi kõik asjaomased ametkonnad.
Õiguskomisjon tegi oma istungil ka menetlusotsused: teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 15. veebruariks (komisjoni liikmed olid konsensuslikult selle poolt), teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (poolt 7 õiguskomisjoni liiget: Jaanus Karilaid, Uno Kaskpeit, Hardi Volmer, Liisa Oviir, Taavi Rõivas, Toomas Paur ja Valdo Randpere, vastu 2 liiget: Külliki Kübarsepp ja Raivo Aeg, erapooletuid 1: Urve Tiidus), teha ettepanek määrata muudatusettepanekute tähtajaks 1. märts 2018 kell 16 (konsensuslikult) ja määrata ettekandjaks Jaanus Karilaid.
Ma toon veel siia suure saali ette natuke statistikat. Prokuratuur jagab sellist materjali hea meelega. 2017. aasta kokkuvõtte leheküljel 12 on selline ülevaade: "Üle kahe aasta menetluses olnud kriminaalasjad prokuratuuri tööpiirkonna järgi". Lõunapiirkonnas on üle nelja aasta olnud menetluses 20 asja, läänepiirkonnas 5, põhjapiirkonnas 42, Riigiprokuratuuris 5 ja Viru piirkonnas 25 asja – hetkel on selliseid juhtumeid kokku 97. Eraldi on veel välja toodud, kui palju on neid juhtumeid, mis on menetluses olnud kaks-kolm aastat ja kolm-neli aastat. Aitäh!

11:46 Aseesimees Enn Eesmaa

Kas ettekandjale on küsimusi? Neid ei ole. Avan läbirääkimised fraktsioonide esindajaile. Palun, Raivo Aeg Isamaa Res Publica fraktsiooni nimel!

11:46 Raivo Aeg

Hea juhataja! Head kolleegid! Tegelikult ei olnud mul absoluutselt mitte mingit kavatsust tulla täna siia pulti oma seisukohta avaldama, aga kuuldes seda debatti, mis siin saalis toimus, ja ühe poole ehk eeluurimisinstitutsioonide – ma pean silmas politseid, prokuratuuri ja kaitsepolitseid – mõnes mõttes alavääristamist ja sildistamist, pidasin ma endise politseijuhi ja kaitsepolitsei juhina oma kohuseks siia tulla. Tahan öelda, et väga häiriv ja väga ebameeldiv on kuulda sellist lähenemist ja näha sellist suhtumist meie menetlusasutustesse Riigikogu saalis. Siin on ju meie kõrged parlamendiliikmed, kes on osutunud valituks tänu rahva mandaadile. Ma osutasin juba oma küsimuses põhiseadusele. Põhiseaduse § 13 ütleb: "Igaühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele." See tähendabki, et see õigus on igaühel. Selle igaühe alla ei käi ainult süüdistatav ja kahtlustatav, vaid ka kannatanu. Kannatanuks võib olla riik või omavalitsus, kuni üksikisikuni välja.
Me oleme siin täna toonud just nagu faktidena näiteid, mille kohta ei ole keegi konkreetset kinnitust andnud. Küll me oleme rääkinud pahatahtlikust eeluurimismaterjalide lekitamisest meediale, küll meedia kaasamise eesmärkidest. Ja kogu aeg on räägitud, et seda on ikkagi teinud kaitsepolitseinikud, prokuratuuri omad või politseinikud. Igor Gräzin arvas, et need inimesed tuleks suisa vangi panna ja sõnnikut laotama saata.
Mina ei ole sellega nõus, teades mõlema ametkonna – nii politsei kui kaitsepolitsei – töö spetsiifikat, töökorda ja sisekultuuri, et seal sellised protsessid toimuvad. Aga ma ei hakka siin praegu süüdistama, et seda teeb advokatuur. Ma ei tea, kust on see info ajakirjandusse läinud – selle kohta ei ole tõepoolest eraldi kriminaalmenetlusi läbi viidud, kedagi ei ole selle eest kriminaalkorras süüdi mõistetud. Aga võib-olla peaks seda tegema, alustamagi selliste lekitusjuhtumite puhul jälitusmenetlust, et kust on lekkimiste allikad tulnud. Siis me saame ükskord selguse majja ja ei pea enam debateerima mingisuguste abstraktsete arvamuste põhjal ega tooma neid üksteisele välja kui teaduslikult põhjendatud fakte.
See, kuidas siin kirjeldati kriminaalmenetlusprotsessi läbiviimist, on täiesti primitiivne ja asjatundmatu. Eelnõu esitajate esindaja eksitas meid, segades omavahel angloameerika ja Mandri-Euroopa õigussüsteeme: kord võttis ta näite ühest, kord teisest, tekitades meile täiesti ebaõige ja ebaadekvaatse pildi.
Ma ei taha hakata minema detailidesse, aga siin oli juttu ka prokuratuuri järelevalvest. Tõepoolest, prokuratuur on iseenesest mitmetasandiline organisatsioon. Riigiprokuratuur teostab järelevalvet piirkonnaprokuratuuride üle, mis ei tähenda aga seda, et Riigiprokuratuuri tegevuse üle puudub üldse

igasugune ülevaade ja et järelevalvet ei ole. See ei vasta tõele. Riigiprokurör on korduvalt käinud õiguskomisjonis rääkimas oma tegevustest, prioriteetidest, probleemidest, millest iganes. Samamoodi on Riigiprokuratuuri ja Justiitsministeeriumi esindajad korduvalt käinud kapo komisjonis. Siin nimetati, et kapol on oma komisjon, aga see ei ole ainult kapo komisjon. See on julgeolekuasutuste järelevalve komisjon: seal ei käi ainult kapo inimesed, seal käivad ka teiste julgeolekuasutuste esindajad. Aga julgeolekuasutuste seadus paneb sellelesamale komisjonile kohustuse teostada järelevalvet ka jälitusasutuste üle ehk nende inimeste üle politseis ja kaitsepolitseis, kes viivad ellu kriminaalmenetlust. Ja me oleme seal korduvalt kuulanud ära ka riigiprokuröri, kes on täpselt samamoodi teinud ülevaate ja andnud aru, kuidas nemad teostavad järelevalvet jälitustegevuse üle, missugune on jälitustegevuse seis ja kuidas nad on jälitustegevuse protsessis osalenud. Aitäh!

11:51 Aseesimees Enn Eesmaa

Mart Helme Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni nimel.

11:51 Mart Helme

Lugupeetud eesistuja! Head kolleegid! Ei olnud ka mul plaanis tulla siia pulti kõnet pidama, aga kuulates debatti ja eelkõnelejat, ei saa mitte vaiki olla. Ühes asjas ei ole absoluutselt mitte mingit kahtlust. Selleks ei ole vaja hästi varustatud silma, piisab deduktiivsest meetodist ja iseseisvast mõtlemisvõimest, et saada aru ühest väga lihtsast asjast: Eesti ei ole õigusriik. Meil kasutatakse õiguskaitseorganeid täiesti selgelt poliitilise instrumendina. Te võite siin naerda, naeratada või protestida, aga me toome terve hulga näiteid, et nii see täpselt on.
Toome Edgar Savisaare näite. Kas see ei ole poliitiline protsess? See on selgelt poliitiline protsess, kus protsess ise ongi karistus. Ja mida pikem see protsess on, seda karmim on karistus. Toome veel ühe näite – pronksiöö, kui kõikidele märatsejatele lubati viis aastat vanglakaristust. Aga pärast maksis Eesti riik neist paljudele veel kahjutasu: aitäh, et te Tallinna kesklinna puruks peksite! Eesti riik oli suuremeelne, andestas neile ja maksis valuraha. Kui see ei olnud poliitilise otsuse elluviimine kohtute kaudu, siis mis on?
Ärge rääkige rumalusi! Eesti riigis on õiguskaitseorganid teatud puhkudel – loomulikult mitte alati – selgelt politiseeritud ja kasutatavad mingi poliitilise liini elluviimise instrumendina. Võtame pronksmehe mahavõtmisele eelnenu. Minu poeg Martin viis pronksmehele okaspärja kaela. Mida tegi kapo sel ajal? Püüdis kõigiti takistada aktivistide tegevust: võeti kinni Jüri Estam, koristati ära inimesed, kes läksid Eesti pealinnas Eesti lipuga oma meelsust demonstreerima. Selline õigusriik on meil. Paneme patrioodid kinni. Kuulame patrioote pealt. Takistame rahvuslike jõudude tegevust kõigi võimalike vahenditega. Eitame süvariigi olemasolu. Eitame süvariigi sekkumist poliitikasse. See kõik on ju naeruväärne. Mida te räägite? Õigusriigis seda kõike ei ole.
Muide, äärmiselt kõnekas on see, kes kukkusid kiljuma, kui ma mainisin, et õigusriik on ohus ja süvariik sekkub poliitikasse. Ma teen ainult ühe deduktiivse järelduse: need, kes said haiget, need, kes teenivad süvariiki. Kui keegi püüab öelda, et meil süvariiki pole, sest demokraatlikus riigis pole see võimalik, siis vaadake, mis toimub Ameerika Ühendriikides. See on ju mustvalgelt selgeks tehtud, kuidas Obama administratsioon algatas otsitud ettekäänete alusel jälitustegevuse, et kuulata pealt poliitilisi konkurente ja takistada nende võimulesaamist.
Ärge tulge rääkima, et Eesti-suguses vasallriigis midagi sellist ei ole! Kõik need argumendid, mida tõi õiguskomisjoni esimees, on ju süvariigi argumendid, et nende tegevust ei takistataks. Veel kord: need on süvariigi argumendid, et nende tegevust ei takistataks. Siin ongi probleem, millega tegeleb see eelnõu. Palun kõigil seda eelnõu toetada!

11:55 Aseesimees Enn Eesmaa

Jüri Adams Eesti Vabaerakonna fraktsiooni nimel.

11:56 Jüri Adams

Härra istungi juhataja! Vabaerakond andis mulle võimaluse esitada fraktsiooni kõnena mõningaid arvamusi selle eelnõu suhtes, mida ma hiljaaegu väljendasin ka ühes telesaates. Mõistlik on ka siin samu asju ütelda. Eelkõneleja oli väga temperamentne ja kasutas ohtrasti sõna "õigusriik". Ilmselt võib seda sõna kasutada ka selle kirjeldamiseks, kui mulle miski meie riigis ei meeldi, st siis ma ütlen, et see riik ei ole õigusriik. Aga laiemalt tuli sõna "õigusriik" eesti keelde uue iseseisvuse ajal ja tal on kaks

juurt. Üks neist on anglosaksi maailmas kasutatav mõiste "*rule of law*", mida ei oska keegi teistmoodi eesti keelde tõlkida ja mille otsene eeskuju on saksa termin "*Rechtsstaat*", mis tähendab teatud riigikorralduslikku ideaali. Samamoodi on üles seatud ka teisi riigi nimetusega ideaale, nagu näiteks rahvusriik, heaoluriik või sotsiaalriik. Ma ei hakka siin pikalt rääkima, aga üldiselt vastab Eesti riigi korraldus "*Rechtsstaati*" mõistele küll nii, nagu seda Euroopa keeltes kasutatakse. See ei tähenda muidugi, et igaühele meist peaks alati meeldima see, mis Eestis toimub.
Aga nüüd sõnavõtu põhiosa juurde. Eestis kulges nõukogudeaegsest kriminaalõigusest loobumine üsna aeglaselt ja mitmes järgus. Põhilised muudatused tehti IX Riigikogu ajal, kui võeti vastu uus karistusseadustik, millele loogiliselt järgnes ka uus kriminaalmenetluse seadustik. Mina ise kriminaalmenetluse seadustiku tööst tookord osa ei võtnud, sest mul oli tervis üsna halb. Ja ma ei oska öelda, millal ta täpselt jõustus – 2005. aasta paiku. Ilmselt oli see üleminek küllalt komplitseeritud. Üks muudatus, mis tehti, oli varasemast kardinaalselt erinev lähenemine sellele, kuidas nõukogudeaegse terminiga eeluurimist või praegusaja mõistes kohtueelset menetlust korraldama hakati. Vanas süsteemis olid tõepoolest tähtajad. Need olid reeglina kahe kuu pikkused või kahe kuu korrutised – neli kuud, kuus kuud jne – ja vajadusel kuid lisati. Kui tähtaegu enam ei pikendatud, siis eeluurimine lõppes või sumbus ilma sisulise õigeksmõistmiseta või süütuks tunnistamiseta.
Uues seadustikus mindi üle hoopis teisele süsteemile, mille aluseks on see, et kohtueelses menetluses ei ole kindlaid tähtaegu. Küll aga on olemas päris pikk ja põhjalik loetelu, milliste asjaolude ilmnemisel peab tegema otsuse see menetlus lõpetada. Täiesti võimalik, et me oleme praegu jõudnud sellisesse aega, kui on vaja omakorda kehtiva seadustiku revisjon teha ja vaadata, kas need lõpetamise asjad on piisavalt mõistlikult sätestatud. Seal on siiski olemas ka paragrahv, kus on tähtajad kuude kaupa, aga see käsitleb eeluurimisaegset vahi all olekut.
Palun mulle lisaaega!

12:00 Esimees Eiki Nestor
Palun, kolm minutit lisaaega!

12:00 Jüri Adams
Ma ei arva, et praegusel ajastul oleks eeluurimise venimist rohkem, kui seda on olnud mingisugustel varasematel ajalooperioodidel, ja ilmselt ei ole võimalik seda lõplikult kaotada. Kui leitakse võimalus, kuidas lühendada ajavahemikku, kui keegi on süüdistatav või kahtlustatav, siis oleks see minu arvates väga teretulnud. Aga on üks asi, milles ma olen päris kindel: kahekuuliste või mingite muude jäikade tähtaegade sulatamine kehtivasse kriminaalmenetluse seadustikku ei õnnestu. Need ei ole nagu kaks vedelikku, mida kokku pannes võiks saada meeldiva maitsega kokteili. Pigem on need sellised asjad, kui hapet ja alust omavahel kokku segada – siis võib tagajärjeks olla hoopis selline keemiline reaktsioon, mida üldse kavaski polnud. Aitäh tähelepanu eest!

12:02 Esimees Eiki Nestor
Jaanus Karilaid Keskerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:02 Jaanus Karilaid
Hea juhataja! Head kolleegid! Ma pean kahjuks või siis õnneks rahustama Raivo Aegi, kes on minu kahekordne hea kolleeg: ühelt poolt Riigikogu liige, teiselt poolt kolleeg õiguskomisjonis.
Keegi ei ründa meie riiklikke institutsioone. Vastupidi, parlament taastab oma mainet ja rolli. Parlamendil on õigus rääkida vastutusest. Parlamendil on õigus rääkida ükskõik mis tasandi vastutusest – mitte ainult sellest, milline on poliitiku vastutus, kuidas ta oma valija ees vastutab. Tal on õigus rääkida ka sellest, milline on kaitsepolitsei, Riigiprokuratuuri ja kohtu vastutus, kus on süsteemis vead, kes lekitab ja manipuleerib, kas kuskil ametkonna sees tehakse ka poliitikat, kas kontroll poliitilise juhtimise üle on meie käest ära läinud ja seda tehakse kuskil mujal, mitte parlamendis. See on parlamendi õigus – pidada siin debatti. Debatti ei saa pidada kellegi alavääristamiseks, mõnitamiseks või väljalülitamiseks. Vastupidi, selle debati abil me saame eelnõu kohta muudatusettepanekuid teha, seda eelnõu paremaks teha. Raivo, sa tead ju väga hästi, et õiguskomisjonis mitu oma ala eksperti tunnistasid seda probleemi. Probleem on olemas. Kas probleem on tõesti see, et ressurssi on vähe? Kas probleem on koolituses, palkades või milleski muus, näiteks info liikumises, kooskõlastamises? Kui Igor Gräzin tõi siin kümme näidet, siis tegelikult piisab ainult ühest näitest, mis ma toon – piisab sellest Panovi juhtumist, et see

teema oleks laual. Panovi juhtumi puhul tuli ju hiljem välja, et Riigikohtus jäi inimene õigeks. Selle tulemusena paralüseeriti koalitsiooniläbirääkimised, mõjutati sisepoliitikat ja tegelikult ka võimuliitu. Nii et see üks näide peaks panema meid mõtlema, mida siis valesti tehti. Selle ühe juhtumiga mõjutati riigi juhtimist. Kes mõjutas? Kes lekitas? Kes manipuleeris? Poliitikutel on õigus küsida neid küsimusi ja saada vastuseid.
Eelnõu algataja esindaja juba ka rahustas meid, et sellisel kujul see eelnõu kolmandasse etappi ei lähe. Vahepeal seda kindlasti lihvitakse ja tehakse paremaks. Mõnes mõttes on see väga suur edasiminek: 2012. aastal seda debatti alustati ja 2018. aastaks oleme jõudnud nii kaugele, et üks samm on tehtud ja kaks sammu on vaja veel teha. Aga seda ei saa teha nõndaviisi, et me hakkame panema üksteisele sõnu suhu, mida sa tohid või ei tohi rääkida. Parlamendi ja demokraatia tugevus on see, kui me räägime asjast ja otsime lahendust.

12:05 Esimees Eiki Nestor
Raivo Aegi nime nimetati ja tal on õigus vastulauseks. Palun!

12:05 Raivo Aeg
Ma tahan öelda, et mind pole vaja rahustada – ma olen oma loomult rahulik inimene. Aga kui härra Karilaid siin juba näiteid tõi, siis ta oleks pidanud selle ka lahti selgitama, kuidas üks kriminaalasja menetlus valitsusliidu läbirääkimised hukkas. Seda oleks päris huvitav kuulata olnud.

12:05 Esimees Eiki Nestor
Läbirääkimised on lõppenud. Komisjoni ettepanek on eelnõu 551 esimene lugemine lõpetada. Määran muudatusettepanekute tähtajaks 1. märtsi kell 16.

---

3. 12:05 Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (555 SE) esimene lugemine

12:06 Esimees Eiki Nestor
Järgmine päevakorrapunkt on Riigikogu liikmete Jüri Adamsi, Andres Herkeli, Artur Talviku, Krista Aru ja Monika Haukanõmme algatatud Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu esimene lugemine. Algatajate ettekandja Jüri Adams, palun!

12:06 Jüri Adams
Härra istungi juhataja! Ma alustan seda sissejuhatust võimalikult laialt. Nimelt sellest, et eks meie hulgas ole erinevaid inimesi ja hinnangud, kas Eesti areng toimub praegu hästi või halvasti, õiges või vales suunas, liiga kiiresti või ei toimu üldse, on erinevad. Üks oluline veelahe läheb kindlasti selle järgi, mida vaadatakse. Kui vaatluse aluseks on majanduslik jõukus, näiteks kas riigi kogutoodang kasvab ja kas inimeste sissetulek kasvab, samuti kas elu muutub turvalisemaks, siis võib saada ühed vastused. Aga on kindlasti ka teisi arenguskaalasid. Mina kuulun nende inimeste hulka, kes ei ole Eesti praeguse olukorraga kuigi rahul. See on ka selle selgituseks, miks ma olen tagasi siin Riigikogus ja olen Vabaerakonna fraktsioonis. Ma arvan, et on küllalt palju inimesi, kes arvavad, et Eesti praegune areng on kas toppama jäänud või Eesti teeb vähikäiku ja läheb tagasi.
Olen mõelnud ka selle üle, mis need põhjused siis on ja olen jõudnud kõige üldisemale seisukohale, et põhilised takistused, mis meie arengu ees on, ei ole pärit mitte väljastpoolt, pigem on need mitmesugused asjad, mida me peaksime nimetama vigadeks, mis on tehtud taastatud iseseisvuse ajal. Üks nendest, mis on võib-olla kõige selgem, sai põhjuseks, miks Eestis oli vaja tegelda haldusreformiga. See on suhteliselt lihtsalt seletatav. See viga seisnes selles, et kohe Eesti Vabariigi taastamisel, VII Riigikogu ja Mart Laari valitsuse ajal, ei tehtud ära haldusterritoriaalset reformi, kuigi, muide, valitsusprogrammis see tookord oli. Nüüd on see tehtud, aga ma arvan, et tulemus ei ole kuigi hea, kuid see on omaette küsimus.
Aga mitte kõik vead ei ole sündinud nii, et sellest oleks algul aru saadud. Valimisringkondade küsimus on üks selline näide. Praegune valimisringkondade moodustamise kontseptsioon võeti vastu viimases Ülemnõukogus. See oli 1992. aasta aprillis, kui põhiseadus ei olnud veel referendumil kinnitatud, kuid Ülemnõukogus mõeldi juba selle peale, et tõenäoliselt see kiidetakse heaks ja sügisel seisavad siis kohe

ees Riigikogu valimised ning selleks on vaja mingisugust valimisseadust. See võeti vastu ja kehtestati valimisringkonnad, eeldades, et tuleb kasutusele proportsionaalne valimissüsteem, nii nagu läkski. Nii et esimene seaduse paragrahv, kus oli sees loend, et on sellised ja sellised valimisringkonnad, oli olemas 1992. aasta aprillis. Hiljem on see kõikides Riigikogu valimise seaduse variantides sees olnud ja on ka praegu seal sees. Praegu on see Riigikogu valimise seaduse §-s 6. Kes oleks võinud tookord arvata, et see osutub veaks? Kes oleks suutnud 1992. aasta kevadel ette näha, et paarkümmend aastat hiljem toimub Eestis niivõrd oluline ja kiire rahvastiku ümberpaiknemine riigi ühest osast teise ja ka välismaale, et valimisringkondade moodustamine ja mandaatide jaotamine sellisel kujul, mida algul peeti loomulikuks, osutub üsna mõttetuks? Niimoodi me praegu selle olukorra ees olemegi.

Nagu ma ütlesin, praegu on seaduses loetelu, kus on 12 valimisringkonda. See jaotus on põhiliselt tehtud kehtivate maakonnapiiride järgi. Maakonnad, ma tuletan meelde, olid algselt viimased nõukogudeaegsed rajoonid. Meie pealinn Tallinn on omakorda jaotatud kolmeks valimisringkonnaks linnaosade kaupa. Iga kord enne valimisi võetakse rahvastikuregistrist välja kõigi valimisringkondade territooriumil elavate valimisõiguslike inimeste arv ja nende arvude alusel jagatakse ära, kui palju mandaate ühes või teises valimisringkonnas on.

Tendents on 1992. aastast peale olnud selline, et kolme valimisringkonda on toimunud pidev inimeste juurdevool ja mandaatide arv on seal peaaegu iga kord valimiste ajal suurenenud. Need on Harju- ja Raplamaa valimisringkond ning kaks Tallinna valimisringkonda. Kolmas Tallinna valimisringkond on püsinud sama mandaatide arvuga kogu selle aja. Kõik ülejäänud kaheksa valimisringkonda Eestis on vähenemise teed läinud. Tulemus on see, et viimastel valimistel oli kõige väiksema mandaatide arvuga valimisringkond Lääne-Virumaa viie mandaadiga ning kõige suurem oli Harju- ja Raplamaa 14 mandaadiga. Nii et vahe on üheksa mandaati või kui me vaatame suhtarve, siis see vahe on 2,8 korda. Etteruttavalt ütlen, et üldiselt peetakse normaalseks, et valimisringkonnad ei tohiks sellist tüüpi valimissüsteemide puhul, nagu meil kasutusel on, mandaatide arvult erineda rohkem kui poolteist korda.

Eelnõu, mille me oleme esitanud, on tegelikult tüüpiline seda sorti eelnõu, mille tehniliselt võttes peaks algatama valitsus. Meil on selle parlamendiperioodi ajal kaks valitsust olnud, aga ilmselt on mõlemal valitsuskoalitsioonil olnud niivõrd palju tegemist muude ja olulisemate asjadega, et nad ei ole seda ette võtnud. Nüüd tuletab väikene opositsioonifraktsioon neile seda tegemata tööd meelde.

Meie põhiline idee on selline, et me loobume kõigepealt sellest 1992. aastal tehtud veast. Esiteks kustutame valimisseadusest üldse valimisringkondade nimestiku paragrahvi. Teiseks ei võta me tulevikus aluseks mitte kehtivad maakonnapiirid, vaid võtame ette uued omavalitsused ja hakkame neid kompaktselt grupeerima, sest enam-vähem ühesuuruste ringkondade süsteemi ei ole võimalik enam teistmoodi taastada. Kolmandaks seame seaduses sisse mandaatide arvu ülempiiri ja alampiiri. Sellega saaks võimalikuks areng võimalikult võrdse mandaatide arvuga valimisringkondade poole.

Olukorra on teinud keeruliseks kõigepealt see, et haldusreformi tulemusena muutusid maakondade territooriumid. Umbes pooled maakonnad jäid sama suureks kui varem, aga ülejäänud kas kasvasid või kahanesid. Selle alusel tegime mõned arvutused ja leidsime, et praeguses olukorras tõenäoliselt juhtub see, et kui valimisringkondi ei muudeta, siis 2019. aastal tuleb vähemalt üks mandaatide arvu muutus. See on praeguseks juba arvudega näidatav: nimelt lisandub Lasnamäe valimisringkonnale üks mandaat ja Kagu-Eesti valimisringkonnas väheneb mandaatide arv ka ühe võrra. Aga arvud pannakse paika alles käesoleva aasta lõpul. Nimelt, seadus ütleb, et peale valimise väljakuulutamist – see peaks toimuma kunagi aasta lõpul, ma päris kindlalt ei tea, kunas presidentidel on see kombeks olnud, tõenäoliselt novembris – vaadatakse hääleõiguslike elanike arvu järgmise kuu 1. kuupäeva seisuga. Nii et praegu ei ole need arvud veel lukku löödud ja neid ei lööda lukku veel peaaegu kolmveerand aastat. Oht, mis meie ees praegu seisab, on see, et kui elanikkonna ümberasumine jätkub samas tempos – ja miks ta ei peaks jätkuma –, siis tõenäoliselt tuleb veel kaks mandaadimuutust. Nimelt, Lääne-Virumaa mandaatide arv langeb neljale ning Jõgevamaa samuti kaotab ühe mandaadi. Harju- ja Raplamaa peaks saama sellisel juhul ühe mandaadi juurde ja Tallinnasse peaks ka veel üks mandaat tulema. Täpselt prognoosida ei ole väga kerge. Selles, et tingimata tuleb see kolme mandaadi muutus võrreldes 2015. aastaga, ei saa kindel olla. Üks on kindel, no oletame, et siis tuleb kahe mandaadi muudatus. Kõige halvem on muidugi see, kui on tulemuseks, et kõige väiksem valimisringkond on neljamandaadiline ja kõige suurem on 15-mandaadiline, mis tähendab seda, et suurima ja väikseima valimisringkonna mandaatide arv erineb juba 3,8 korda. See ei ole küll enam kuigi ilus.

Meie eelnõu poliitilisel ideel on veel mõned, ütleksin, boonused, mida tuleb siin nimetada. Kõigepealt,

kui õnnestuks Eestis ellu kutsuda kindlas vahemikus oleva mandaatide arvuga valimisringkonnad, siis avaneks võimalus, et meie valimissüsteemist kaoks üldse ära üleriigiline nimekiri. Minu fraktsioonikaaslane Andres Herkel on seda ideed korduvalt esitanud ja ta on nimetanud seda avatud nimekirjade ideeks. See muutuks sellisel juhul mõeldavaks, praegu ei ole see tehniliselt mõeldav. Teine asi on see, et siis kaoks ära ka künnise vajadus. Künnis on tekitanud alati päris palju probleeme, muu hulgas on künnise olemasolu olnud takistuseks kohalike nimekirjade või kohalike erakondade tekkimisele.
Nüüd natukene teooriast, sellest, mis on see väikseim suurus, milline peaks olema Eestis üks normaalne valimisringkond. Mina väidan meie ja meie naaberrahvaste parlamendivalimiste praktikat vaadates, et me oleme niisuguses kultuuriruumis, kus on normaalne, et parlamendis on tavaliselt seitsmest valimisnimekirjast valitud saadikud. Miks see nii on, ma ei hakka spekuleerima, aga ei ole ka mingeid märke, et see arv võiks väheneda. Sellisest mõttest lähtudes oleks hea, kui iga valimisringkond oleks parasjagu nii suure mandaatide arvuga, et igaüks neist potentsiaalselt Riigikogus kohti saavast seitsmest nimekirjast saaks šansi saada igast valimisringkonnast vähemalt üks mandaat. Nii et seitse või kaheksa mandaati võiks siin olla. Me ei saa kunagi ütelda, et järgmine või ülejärgmine kord ei ole see arv näiteks kaheksa, nii et üks võiks varuks olla. See on see alampiiri küsimus.
Ülempiiri küsimus ei ole Riigikogu valimise puhul väga oluline. Aga nagu näitas haldusreformi ajal toimunud kohalike omavalitsuste ringkondade suuruse kasv, on uutes omavalitsusüksustes volikogud suurusjärgus 25–35 kohta ja need esindajad valitakse ühes valimisringkonnas. Siin on mitu väga halba tagajärge, millest ma olen siin puldis ühe teise eelnõu arutelul juba ka rääkinud. Siin võib üle korrata ainult seda, et see täielikult riivistab n-ö kohalike aktivistide pääsu suuremate omavalitsuste volikogudesse.
Üks küsimus, mida tõstatatakse, on see, et Eestis on kombeks olnud niimoodi, et valimisseadusi ei ole hea toon muuta vähem kui üks aasta enne valimisi. See on hea komme tõesti, kuigi meil on üsna palju teistsuguseid näiteid. Näiteks see, kuidas 1998. aastal tehti valimisseaduses muudatused, mille sihiks oli ilmselt Reformierakonnale parema valimistulemuse võimaldamine. Need tehti valimisele eelneva aasta novembri keskpaigas ja see oli tookord täiesti aktsepteeritav. Mina väidan, et kui Riigikogu saalis oleks praegu piisavalt poliitilist tahet, siis me võiksime julgesti valimisseaduses valimisringkondade osa muuta, ütleme, kuni suvevaheajani. Sellest ei sünniks mitte midagi halba. Moraalseks õigustuseks on see hädaolukord, mida ma eelnevalt kirjeldasin. See on riiklik hädaolukord.
Lõpetuseks. Kui selle Riigikogu koosseisu ajal tegutsenud valitsused ja valitsuskoalitsioonid oleksid olnud riigimehelikud, siis oleksid kõik need asjad pidanud olema juba tehtud ja mina ei peaks teile täna seda eelnõu tutvustama. Aga kuna nii ei ole tehtud ja kuna ma praegu saan aru, et need Riigikogu liikmed, kes on häälestanud ennast tagasivalimisele, eelistavad, et neile omaseks saanud valimisringkonnas ei toimuks mingeid muudatusi, siis on selge, et siin poliitilist tahet ei ole. Sellepärast on üks poliitiline ettepanek: kui seda ei taheta teha 2019. aasta valimiste ajaks, tehkem seda järgmise Riigikogu koosseisu ajaks, ülejärgmisteks valimisteks! Me vabastaksime järgmise Riigikogu koosseisu vajadusest seda teha. Seal on ju jälle omakorda oht, et see jääb koosseisu tööaja lõppu, et seda ei tehta piisavalt vara, ja võib-olla tuleb siis kellelgi hakata mõtlema välja sedasama asja, mis on praegu meie ees.
Nii et üleskutse on selline: võtkem see viga ja tehkem selle vea mõistlik parandus! Kui me oleme selle paranduse ära teinud, isegi kui see jõustub alles viie aasta pärast, siis oleks Eesti paigalseis vähemalt ühes konkreetses valdkonnas likvideeritud. Aitäh tähelepanu eest!

12:26 Esimees Eiki Nestor
Küsimused eelnõu algatajale. Krista Aru, palun!

12:26 Krista Aru
Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Me kõik teame, et väga palju meie kaasmaalasi elab Eestist kaugemal. Kas, kuivõrd ja täpselt kuidas see seaduseelnõu muudaks või mõjutaks valimisringkondade ja mandaatide arvu näiteks nende eestlaste jaoks?

12:27 Jüri Adams
Vastus on ei. Selle eelnõu tegemisel sai teemat teadlikult piiratud. Mitte sellepärast, nagu see ei oleks probleem. See probleem on olemas ja see on täiesti karjuv probleem. Praegu on niimoodi, et meie

valimisseadus ei lähtu mitte reaalselt elavatest inimestest, vaid lähtub rahvastikuregistris olevate eri tüüpi kirjete arvust. Rahvastikuregistris on praegu 85 000 sellist kirjet, mille kohta on öeldud, et need inimesed elavad alaliselt väljaspool Eestit, et nad on alaliselt väljaspool olijad. Nemad omakorda jagunevad kaheks rühmaks. Ühed on rahvastikuregistris seostatud mõne praeguse konkreetse valimisringkonnaga. Neid seostamise aluseid on kaks: kas nad on olnud pikemat aega väliseestlased, nende esivanemad on sealt piirkonnast pärit olnud ja nad on juba mingis valimisringkonnas kunagi ennast n-ö kinnistanud või on nad pandud kirja viimase koha järgi, kus nad on Eestis hääletanud. Selliseid inimesi on kokku umbes 71 000. Rahvastikuregistri andmetel on umbes 14 000 sellist hääleõiguslikku inimest, kes ei ole kunagi ühelgi Riigikogu valimisel hääletanud ja kes ei ole endale ühtegi valimisringkonda ühel või teisel moel püüdnud kinnistada.
Asi on selles, et nendest 71 000-st väljaspool Eestit elavast inimesest hääletab juba korduvalt, ma ei tea kui mitmendat Riigikogu valimist järjest, umbes 4000 inimest. Nii et 67 000 inimest jätavad mingisugustel põhjustel hääletamata. Ma ei ole kindel, et see on nende kõikide eneste süü, ilmselt on siin tegu Eesti riigi nõrga sidepidamisega oma kaasmaalaste või oma välismaal elavate kodanikega. Tõsi on see, et need 71 000 inimest on ära jaotatud eri valimisringkondade vahel. Nii et kui aasta lõpus hakatakse tegema arvutusi, siis Eestis elavate valimisõiguslike inimeste arvule liidetakse need hüpoteetilised inimesed välismaal, vastavalt valimisringkondade suurusele liidetakse neid erinevalt, kuhu 3000, kuhu 4000 ja kuhu 5000. Ausalt öeldes muudab see valimisringkondade moodustamise ja mandaatide jaotamise protsessi natukene absurdimaiguliseks. Kui Eestis olevate inimeste kohta me saame ütelda, et nendest käib valimas 60% või veidi vähem, 57%, 58% või 59%, siis välismaal elavatest käib hääletamas 5–6%. Mina isiklikult arvan, et meil oleks lihtsam nad kas või esialgu maha tõmmata, vähemalt sellest arvutusest, sest meil ei ole mingisugust võimalust nende arvude usaldusväärsust kontrollida. Peaks ette võtma sellise protsessi, et riik pöördub iga sellise inimese poole ja küsib, mis ta siis tegelikult mõtleb, kas ta üldse kavatseb hääletada. See koguarv, muide, annab väliseesti valimisringkonna jaoks teoreetiliselt välja hääleõiguslike inimeste arvu, aga kui osavõtuprotsent on niivõrd väike, siis ei ole see jälle teostatav. See on üks eraldi küsimus, millega tuleks tegeleda. Ma arvan, et opositsioonifraktsiooni jõududega ei suuda meie siin midagi mõistlikku ette võtta. Riigiaparaat peab kuidagi selle küsimuse kallale tulema.

12:32 Esimees Eiki Nestor
Helmut Hallemaa, palun!

12:32 Helmut Hallemaa
Aitäh, esimees! Hea kolleeg nii Riigikogus kui ka komisjonis! Ma teen enda ettekannet lühemaks ja seetõttu küsin seda, mida ma juba komisjonis sinu käest küsisin. Sa tõid välja – protokollis on nimetatud, et ma olen seda käsitlust huvitavaks pidanud –, et valimisringkondade moodustamise ja mandaatide arvu määramise õigus antakse ühele inimesele ning see toimub veel täidesaatva võimu juures. Sa ka mainisid mitu korda, et see oleks justkui tehniline küsimus. Mina julgen selles väga sügavalt kahelda. Kas sinul sellist kahtlust ei tekkinud? Tegelikult oli ka nendes valimiskomisjoni ja -teenistuse väljakäidud variantides ikkagi ette nähtud päris huvitavaid liitmisi, kas või Järvamaa ja Ida-Virumaa. Komisjonis öeldi, et Pärnumaa saartega kokku ei sobi, kuigi seal vahel on meri ja Eesti sünnidokumendi järgi olid nad ka üks maakond. Liidetud Viljandi ja Pärnu ei ole väga ühtlased, samas Kagu-Eesti, Viljandi ja Kagu-Eesti on ühtlased. Kas see on ikka nii väga tehniline küsimus?

12:33 Jüri Adams
Lugupeetud komisjonikaaslane! Põhimõtteliselt ma arvan, et valimisringkondade kujundamise ja mandaatide jaotamise ülesannet on võimalik täita täiesti ilma inimese osaluseta, kui on olemas usaldusväärsed arvandmed ja korralikult kirjutatud väikene kompuutriprogrammikene. Mina ka kunagi keskkooli lõpus õppisin Tartus programmeerimist ja ma oleksin suutnud tõenäoliselt tolleaegsele Urali masinale selle programmi kirjutada. See ei ole iseendast nii keeruline.
Aga küsimus, mille sa esitasid, käib selle kohta, mida võib-olla kõik saalis olijad ei tea. Nimelt, Riigikogu Kantselei üks osakond, mis kannab nimetust riigi valimisteenistus, esitas juba aasta või rohkem tagasi kolm valimisringkondade muutmise võimalikku skeemi. Üks skeem nägi ette keskmiselt 15-mandaadilisi valimisringkondi, seitse tükki, üks keskmiselt kümnemandaadilisi, kümme tükki, ja üks skeem nägi ette veel väiksemaid valimisringkondi. Kui neid tõsiselt vaadata, siis minu arvates on näha, et need on üsna

asjatundmatult või hooletult tehtud. Nendest enam-vähem loogiline tundub ainult see kõige suuremate valimisringkondadega skeem. See väikeste ringkondadega variant ei ole minu arvates üldse tõsine, sest ma rääkisin, et minu meelest peab olema vähemalt seitse mandaati, aga parem oleks kaheksa mandaati. Aga need keskmiselt kümnemandaadilised valimisringkonnad ... Ma usun, et igaüks meist on võimeline joonistama paar sellist skeemi, mis on oluliselt paremad, kui olid valimisteenistuse inimeste omad. Näiteks mina joonistasin ka ühe sellise skeemi, kus ma panin kokku Tartu linna, kust ma ise pärit olen, ja seda ümbritseva Tartumaa, Ida-Virumaa ja Lääne-Virumaa ning vist Viljandimaa, Jõgevamaa ja Järvamaa läksid omakorda kokku. Uskuge mind, see oli palju parem kümnene variant kui see, mida meile ilusasti paberile joonistatuna pakuti. Muide, need skeemid on failidena kuskil olemas. Ma usun, et põhiseaduskomisjoni personal saab kindlasti kõigile asjast huvitatutele need ilusad pildid vaatamiseks saata. Aga minu põhiväide on see, et on teisi ja paremaid võimalusi. Mina igal juhul pean kümmet keskmiselt kümnemandaadilist ringkonda paremaks kui seitset keskmiselt 15-mandaadilist ringkonda. Aga ma tean, et fraktsiooniti on need arvamused erinevad.

12:37 Esimees Eiki Nestor
Külliki Kübarsepp, palun!

12:37 Külliki Kübarsepp
Aitäh, hea esimees! Hea ettekandja! Praegu kehtib meil suletud nimekirjade süsteem, mis tähendab seda, et inimene valib eelkõige ikkagi erakonda. Seetõttu on valimisringkonna moodustamise lahtisidumine maakonnapiiridest ja omavalitsustepõhiseks tegemine täiesti mõistlik. Küll aga tekib mul küsimus mandaatide alam- ja ülempiiri kohta. Teil on alampiiriks esitatud kaheksa ja ülempiiriks 13 mandaati. Vahe on viis mandaati, mis on päris suur. Kas Eesti mõistes oleksid mõistlikud – kui me lähtume ikkagi sellest, et ringkondi võiks moodustada omavalitsustepõhiselt – võrdsemad valimisringkondade suurused? Mina kujutan ette, et need võiksid olla vahemikus 7–10, mis annaks ka siin saalis sellise tasakaalustava regionaalse läbilõike.

12:38 Jüri Adams
Aga see on võimalik. Ma ei julge siin midagi arvata. Nagu ma ütlesin, on üsna lihtsalt võimalik käivitada selline kompuutriprogramm, mis võimaldab selliseid asju. Meie põhitingimus oleks ju see, et valimisringkonnad peaksid olema kompaktsed. Tallinnas on nende piiride muutmine suhteliselt lihtne: üks tänav juurde, üks tänav vähemaks, eks ole. Sellist valimisringkonda näiteks, kuhu kuuluvad kõik kahe maakonna omavalitsused ja kolmandast maakonnast mõni nendega piirnev, üks või kaks omavalitsust, ei ole ju raske teha. Ma olen päris kindel, et valimissüsteemis on mõningaid asju, mida poliitilistel ja psühholoogilistel põhjustel ei saa muuta. Näiteks, see hääletamisel kasutatav meetod, et inimesed saavad hääletussedeli, kuhu nad peavad kirjutama ühe konkreetse kandidaadi, mitte küll tema nime, vaid numbri. See meetod tundub praegu Eesti elanikkonna seas olevat kodunenud, kuigi see on üsna ebatavaline ja osalt veider süsteem. Seal muutmise võimalust ei ole.
Nüüd valimistulemuste väljaarvutamisest ja konkreetselt mandaatide jaotamisest erakondade vahel. Selles valdkonnas, eriti kui see puudutab 10–20 mandaati, ülejäänud on ilmselgelt jagatud valimisringkondades kas isikumandaatide või ringkonnamandaatidega, mul on tunne, võtaks avalikkus selle muudatuse vastu pigem heakskiiduga kui õlakehituse või laitmisega. Põhimõtteliselt on nii, kui nüüd natukene filosoofilisemalt rääkida, et kui riigis võetakse kasutusele mingi valimissüsteem, nagu Eestis on praegu kasutusel proportsionaalne valimissüsteem, siis tuleb meeles pidada, et igal süsteemil on oma nõrkused. Minu arvates peaksid ülejäänud asjad neid nõrkusi vähendama, mitte suurendama. Seda sorti proportsionaalse valimissüsteemi, mida meil Eestis kasutatakse, poliitiline põhinõrkus seisneb minu arvates selles, et väga paljudel valijatel ei ole võimalik leida endale konkreetset Riigikogu liiget, keda nad saaksid pidada enda esindajaks või sõbraks ja kellega nad saaksid hakata n-ö valijana tööle. Näiteks, seesama Lääne-Virumaa oma nelja või viie mandaadiga. Kellele peaksid suunama oma pilgud need selle valimisringkonna valijad, kes on hääletanud selliste nimekirjade kandidaatide poolt, mis seal ringkonnas ei olegi ühtegi mandaati saanud? Meie parlamentaarse süsteemi tulevik võib väga oluliselt oleneda sellest, kuidas tulevased Riigikogu liikmed suudavad konkreetselt esindada teatud osa oma valimisringkonna valijatest. See töö on üsna raske. Võib-olla kunagi, kui Eesti riik saab nii palju rikkamaks, et igal parlamendiliikmel on alaline abi, kes teda valimisringkonnas esindab, on seda lihtsam teha. Aga ma arvan, et teie kõik, kes te olete parlamendis poliitikatööd teinud, saate väga hästi aru, et

kui me upume meie töö mingisugusesse seadusandlikku või muusse valdkonda, siis selle tõttu kindlasti kannatab meie sidepidamine valijatega oma ringkonnas. Kui me aga hakkame tegelema ainult sellega, et suhtleme oma ringkonna valijatega, peame nendega kirjavahetust ja abistame neid, siis tõenäoliselt jäävad kõik üldisemad poliitilised ja seadusandlikud küsimused unarusse. See on see igavene dilemma nende teemade puhul.

12:43 Esimees Eiki Nestor
Andres Herkel, palun!

12:43 Andres Herkel
Aitäh, härra esimees! Austatud ettekandja! Ettekandes oli küll juttu sellistest hästi suure mandaatide arvuga ringkondadest kohalike valimiste puhul, aga ma toon selle teema parlamendivalimise konteksti. Äärmuslik näide oleks see, kui kogu Eesti oleks üks valimisringkond või oleks valimisringkondi hästi vähe. Minu teada oli veel hiljaaegu Ukraina üks suuremaid riike, kus kogu parlament valiti ühes valimisringkonnas. Milliseid probleeme selline lahendus kaasa tooks?

12:44 Jüri Adams
Ühe valimisringkonnaga riike tean mina praegu Euroopa kultuuriruumis kahte. Üks neist on Iisrael. Iisraelis on põhimõtteliselt terve riik üks valimisringkond ja mingisugust künnist ei ole, nii et on täiesti võimalik, et mingi nimekiri saabki ainult ühe rahvaesindaja Knessetisse. Nimekirja poolt hääletanud ei ela aga kompaktselt üheski Iisraeli osas. Teine selline riik, mida ma tean, on Holland. Hollandis on see väga vana korraldus. Hollandi riik ja rahvus sündisid reformatsiooniaegsetes sõdades ja võitlustes. Selle osa hollandi või flaami keelt rääkijate hulgas, kes moodustasid Hollandi riigi, oli suhteliselt võrdselt kolme kristliku voolu või kristliku kiriku pooldajaid: kolmandik olid katoliiklased, teine kolmandik olid luterlased ja kolmas kolmandik olid kalvinistid. Praeguseks ei ole see küsimus enam oluline ja minu teada kõigi nende kolme kiriku liikmed hääletavad ühe ja sama kristliku erakonna poolt, enamik aga hääletab teistmoodi, kuid jah, erineva kultuurilise tausta ja erinevate huvidega valijad ei elanud ajalooliselt mitte kompaktselt Hollandi eri osades, vaid nad elasid laiali kogu riigis. Aga üksainus valimisringkond on säilinud.
Mis puudutab seda Ukraina eksperimenti, siis see on tõenäoliselt kurioosum ja näide selle kohta, kuidas ei tohiks teha. Ukrainas oli vist ühe või kahe parlamendiperioodi ajal selline asi, et terve Ukraina riik oli üksainukene valimisringkond. Verhovna Radas oli umbes 450 liiget ja kõik erakonnad esitasid 450 kandidaadiga nimekirja. Mis selle tulemusena toimus? Kuna me elame ajastul, kus on väga hea avaliku arvamuse jälgimise tehnika, siis juba mitu kuud varem olid arvamusagentuurid välja selgitanud, kui suured šansid on saada oma esindajaid parlamenti ühel, teisel või kolmandal Ukraina erakonnal või valimisliidul. Mitte keegi Ukraina poliitikutest ei olnud selle tulemusena huvitatud tööst valijatega, sest mingit mõtet ei olnud minna välja ja hääli koguda. Poliitilise tegevuse ainuke mõte oli saada ennast koos kõikide tõdede ja valedega nimekirja ülemise otsa sellesse osasse, mis pidi parlamenti saama. Kui näiteks ühel erakonnal oli prognoos, et tema saab 20% häältest, siis kõik selle erakonna inimesed pidasid omavahel võitlust, et saada üldnimekirja – see oli suletud nimekiri muidugi, teistmoodi seal ei saanudki olla – ülemisse 20%-lisse *top*'i. See on nüüd küll valimisdemokraatia täielik karikatuur ja õnneks on Ukrainas sellest loobutud. Aga ma ei ole kindel, kuivõrd see näide on Eestis tuntud. Vaat, see on küll nüüd näide, kuidas ei tohiks valimissüsteemi teha.

12:48 Esimees Eiki Nestor
Krista Aru, palun!

12:48 Krista Aru
Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Seletuskirjas ja ka praegu oma esinemises olete te mitmel korral rõhutanud, et valimisringkondade moodustamisel tuleks loobuda maakondadepõhisusest ja lähtuda tuleks eelkõige kompaktsusest. Kuidas toimub selle kompaktsuse määramine nende uute valimisringkondade puhul? Kes selle üle otsustama hakkab?

12:49 Jüri Adams

See loobumine on minu arvates paratamatu, maakondade piirid ja ka elanike arvud on praegu oluliselt muutunud. Praegu kehtiv valimisringkondade süsteem ei ole selline ja ilmselt ei ole võimalik konstrueerida ka ühtegi teist sellist, et ringkonnad läheksid praeguste maakondade piire mööda ega oleks samal ajal suuruselt äärmiselt ebavõrdsed. "Kompaktsus" ei ole võib-olla hea sõna. Mina mõtlesin seda, ja ma arvan, et ka teised, kes meil seda asja fraktsioonis vaatasid, mõtlesid seda, et näiteks Tartumaa on ju üks valimisringkond ja kui ta jääb väikeseks, siis võiks sellele külge liita mõne omavalitsusüksuse, mis Tartumaaga piirneb. Seda tähendab see kompaktsuse mõiste, mitte seda, et seal oleks vahepeal mingisugune teine valimisringkond ja siis tuleks jälle üks Tartumaa valimisringkonna tükk. Seda sorti *gerrymandering´* i asju küll ei tohiks lubada. Kui "kompaktsus" ei ole kõige parem sõna, siis tuleb teistmoodi öelda.
Ma ise arvan, et nende nõukogude rajoonide saatus, mis maakondadeks ümber nimetati, oligi kaduda. Taagepera kunagi rääkis sellest, kuidas impeeriumid lõpetavad. Üks võimalus on see, et impeeriumid lõpetavad susinaga, teine asi on see, et nad lõpetavad suure pauguga, ja kolmandaks lõpetavad nad elegantse tühja tupena. Minu arvates on ka Eesti praegused maakonnad jõudnud n-ö elegantse tühja tupe vormi, nende piirides võib teha igasuguseid kultuuriüritusi ja jumal teab mida, aga riigiorganisatsioonina on nad ammu lakanud olemast. Enamikus väiksemates maakondades riigi allasutusi enam ei ole, need on Eestis tavaliselt koondunud kas kolmeks või neljaks grupiks. Aga mingid funktsioonid on muidugi olemas, kas või see, et maakonnalinnades säilib näiteks abielu registreerimine, see ei kao ära.

12:52 Esimees Eiki Nestor
Helmut Hallemaa, palun!

12:52 Helmut Hallemaa
Aitäh, esimees! Hea kolleeg! Tegelikult tuleneb mu küsimus ühest eelnevast küsimusest, mis puudutas ühte üleriigilist nimekirja. Miskipärast tõid sa näitena Ukraina. Mina toon nüüd näiteks Eesti, sest Eestis oli ju tegelikult kahed valimised tagasi ehk üle-eelmistel valimistel, Euroopa Parlamendi valimistel üks üle-eestiline ringkond ja nimekiri ning tegelikult oli ka see avatud nimekiri. Hinda palun nüüd neid valimisi, nende valimiste tulemusi ja tegelikult probleeme või plusse, mis on sellel võimalikul üle-eestilisel nimekirjal, mida sa pakud Eestile Riigikogu valimiste jaoks.

12:52 Jüri Adams
No ma ei oska nende Euroopa Parlamendi valimiste kohta midagi ütelda. Seal on mandaatide arv, mis läheb jaotamisele, üsna väike. See on ette teada. Ma ei kujuta ette, kuidas seda annaks teistmoodi teha. Tõenäoliselt on nimekirju, mis osalevad, isegi rohkem kui mandaate. Ma saan aru, et me saame nüüd ilmselt ühe mandaadi juurde, aga ega see ka midagi põhimõtteliselt ei muuda. Me oleme sundseisus, ma ei näe mingit teist mõistlikku lahendust. Europarlamendi liikmetel on igaühel välja kujunenud oma valijatega mingisugused sidepidamise süsteemid, mis käivad massiteabevahendite kaudu. Eri saadikud n-ö annavad aru erinevatele valijagruppidele ja teevad seda üldiselt mitte lokaalsel põhimõttel, vaid üle-eestiliselt.
Ukraina teemat ei alustanud ma ise, selle kohta härra Herkel minult küsis. Aga minu arvates oli kõige kahetsusväärsem hetk Eesti valimispraktikas enne 2002. aasta kohalike omavalitsuste valimisi. Tartu volikogus on ajalooliselt olnud ja on praegugi 49 mandaati. Seal oli neli valimisringkonda, kõigist linnaosadest seati kandidaate üles. Siis tekkis Tartus Reformierakonna äärmiselt karismaatiline liider nimega Andrus Ansip, kes muutus linnaelanike hulgas erakordselt populaarseks. Reformierakond koos oma liitlastega otsustas teha niisuguse muudatuse, et Ansipi suurt populaarsust ära kasutades teha linnas üks valimisringkond ja anda kõikidele linlastele võimalus hääletada Ansipi poolt. Ma ütlen kohe, et alternatiivne võimalus oleks olnud säilitada valimisringkonnad, panna Ansip ühte valimisringkonda kandideerima ja lasta tal ülejäänud kolmes teha kampaaniat, et hääletage minu erakonnakaaslaste poolt. Tookord oli tulemuseks see, et Ansip sai fantastiliselt suure häältearvu, see oli 8000 või 9000 juures, ja järgmine Reformierakonna kandidaat sai paarsada häält. Ansip oma häältega tõmbas Tartu Linnavolikokku kaasa paarkümmend või rohkem inimest, ma ei tea täpselt, kui palju. Minu arust on seda sorti ideed pigem hoiatavad näited ja tuleks vähendada võimalust, et niisuguseid asju juhtub. Need ei ole head.

12:56 Esimees Eiki Nestor
Monika Haukanõmm, palun!

12:56 Monika Haukanõmm
Tänan, härra juhataja! Hea ettekandja! Kui vaadata valimisringkondade suuruse muutumist ja seal jagatavate mandaatide arvu näiteks alates 1995. aastast, siis on näha väga selge tendents, et on nn võitjad, st ringkonnad, kus jagatakse rohkem mandaate, ja on neid, kes hakkavad kaotama. Võitjad on võib-olla ringkond nr 2 (Kesklinn, Lasnamäe ja Pirita) ning Harju- ja Raplamaa, aga kui me liigume lõuna poole, siis näeme, et Põlva-, Valga-, Võru-, Järva- ja Viljandimaa – kõik nad kaotavad oma mandaate, näiteks kolm mandaati. On olnud kuulda, et Isamaa ja Res Publica Liit on pakkunud, et võiks olla kuus ringkonda, ja Keskerakond on pakkunud välja 15 ringkonda. Mind huvitab see, mis juhtub siis, kui me teeme kuue ringkonnaga süsteemi, st jagame Tallinna kaheks ja ülejäänud Eesti teeme neljaks ringkonnaks. Mis mõju sel siis on nendele inimestele, kes valivad? Mis siis juhtub?

12:57 Jüri Adams
Muutusi on mitmeid. Kohaliku kandidaadi mõiste on praeguseks üsna hajunud. Enamasti on kandidaat ennast tuttavaks teinud mingisuguste üleriigiliste tegevustega. See võimalus, et keegi saaks ütelda, et ma olen selle Eesti maakonna n-ö patrioot ja kandidaat, on kahanenud peaaegu olematuks. Teine asi, mis tuleb, on see, et kõikjal väheneb veelgi see, et kohalikud valijad tunneksid juhtkandidaate isiklikult. Pigem saab normiks see, et nad on neid näinud mõne korra televiisorist, aga ilmselt mitte elus, ja neid pole olnud võimalik ka isiklikult kuulda. Erakonnad valivad sellisel juhul kindlasti Ansipi 2002. aasta Tartu-taktika, et nimekirjas pannakse ette võimalikult ahvatlev esikandidaat ja valijaid kutsutakse hääletama tema poolt. Siis ongi niimoodi, et on üks tugeva poliitilise mandaadiga juht ja tema järel tulevad sellised väiksed sabarakud. Niisugune rida tuleb siis. Sellisel juhul, ma arvan, isegi siis, kui ei leevene fraktsioonidistsipliin, mis minu arvates on niikuinii ülearu tugev, tekib iga fraktsiooni sees kuus alarühma.

12:59 Esimees Eiki Nestor
Nii. Aitäh! Jätkame teisipäeval. Riigikogu istung on lõppenud. Kahjuks ei saanud kõik küsida, aga te saate nädalavahetusel mõelda, kuidas küsimust paremaks teha.

Istungi lõpp kell 13.00.